

Εβλιγιά Τσελεμπί

**Βιβλίο των Περιηγήσεων
τόμος 8**

**Καζάς της Ναυπάκτου
Σαντζάκι του Κάρλελι
Καζάς της Πρέβεζας**

Καλοκαίρι του 1667

Πίνακας περιεχομένων

Περιγραφή του Απαράμιλλου Κάστρου, Θρόνου των Βασιλέων, δηλαδή του Οχυρού και Σθεναρού Φρουρίου της Ναυπάκτου.....	4
Περί του αριθμού των Τζαμιών των Σουλτάνων του Οίκου των Οσμάν και άλλων τόπων λατρείας των πιστών:.....	5
Περί των καταλόγων των Μεντρεσέδων (Ιεροδιδασκαλείων):.....	6
Περί των Σχολείων των παιδιών (Mekteb-i Sibyân):.....	6
Περί των μονών (χανκάδων) των δερβίσηδων:.....	6
Περί του αριθμού των συνοικιακών τεμενών (μετζίτ):.....	7
Περί της περιγραφής των λουτρών (χαμάμ):.....	7
Περί του αριθμού των χανιών για τους εμπόρους:.....	7
Περί των εργαστηρίων και των καταστημάτων:.....	7
Περί της περιγραφής των αρχοντικών και του αριθμού των προκρίτων και των αγάδων:.....	8
Περί του αριθμού των πηγών με το «νερό της ζωής»:.....	8
Η γλώσσα και οι κάτοικοι της πόλης:.....	9
Περί της ενδυμασίας των ανδρών:.....	9
Περί των κήπων και περιβολιών:.....	9
Τρόφιμα και ποτά:.....	9
Περί των τόπων αναψυχής:.....	10
Μια διδακτική ιστορία (Sargüzešt):.....	10
Περιγραφή του Καστελλίου της Ρούμελης (Αντίρριο).....	10
Περί της Παράδοξης και Αξιοπερίεργης Περιπέτειας.....	11
Σταθμός στο Φρούριο της Ναυπάκτου (Η ιστορία με τον Αράπη-Τράγο).....	12
Η διαδρομή προς το Αιτωλικό.....	13
Έπαινος της κωμόπολης Zebân (κωμόπολη των Αγράφων).....	14
Περί της Κατάκτησης του Κάστρου της Βόνιτσας.....	16
Η Διαδρομή προς τη Ναύπακτο και η Συνάντηση με τον Μπέη.....	16
Περιγραφή των σταθμών (κονάκια) προς τα άλλα Σαντζάκια.....	17
Περιγραφή της Ανθηρής Κωμόπολης του Μποχώρη (Bihor).....	17
Περί του Επαίνου της Ανθηρής Κωμόπολης του Μεσολογγίου (Miselonka).....	18
Περί της Κατάστασης του Νησιού του Ανατολικού (Αιτωλικού).....	19
Η Λιμνοθάλασσα και η Ιστορική Μνήμη της Ναυμαχίας.....	20
Περιγραφή του Κάστρου του Αγγελοκάστρου (Angili Kasrı).....	20
Διοίκηση και Στρατιωτική Ισχύς.....	20
Η Μορφή του Κάστρου και η Πόλη.....	21
Τα Νερά και το Περίφημο Χέλι.....	21
Περιγραφή της Ανθηρής Κωμόπολης του Βραχωρίου (Virahor).....	22
Οι Άρχοντες του Βραχωρίου.....	23
Η Διαδρομή: Καλύβια, Αχελώος και η Τραγωδία στη Βόνιτσα.....	23
Στο δικαστήριο της Βόνιτσας, οι τέσσερις δούλοι ομολόγησαν:.....	23
Προς την Αγία Μαύρα (Λευκάδα).....	24
Το Ερημητήριο του Ντερβίς Χουσεΐν Αγά.....	24
Η Πρόσβαση στο Κάστρο μέσω της Θάλασσας.....	24
Η Ιστορία και η Κατάληψη της Αγίας Μαύρας.....	25
Διοίκηση και Οχύρωση.....	25
Περιγραφή του Εξωτερικού Προαστίου (Βαρώσι).....	26
Η Ζωή των Λεβέντηδων και των Πειρατών.....	27
Περιγραφή του Νησιού της Λευκάδας.....	27
Το Λιμάνι και το Υδραγωγείο.....	28
Οι Γέφυρες και ο Πορθμός.....	28
Η Αναχώρηση για την Πρέβεζα.....	28

Περιγραφή του Σθεναρού Προμαχώνα, δηλαδή του Τόπου Ασφαλείας, του Κάστρου της Πρέβεζας.....	29
Περιγραφή του Προαστίου (Βαρώσι) της Πρέβεζας.....	29
Το Λιμάνι και το Μικρό Κάστρο.....	30
Περί του Επαίνου του Αρχαίου και Μεγάλου Κάστρου της Πρέβεζας.....	30
Μια Θαυμαστή Ιστορία: Η Σοφία του Θεού και η Περιπέτεια.....	31
Η Συνάντηση με τους Ληστές.....	32
Η Θεϊκή Προστασία.....	32
Δερβίσης Μεχμέτ Ζιλλί.....	33

www.pentalofo.gr

Περιγραφή του Απαράμιλλου Κάστρου, Θρόνου των Βασιλέων, δηλαδή του Οχυρού και Σφαιναρού Φρουρίου της Ναυπάκτου

Σύμφωνα με τους Ρωμιούς (Έλληνες) ιστορικούς, ο πρώτος κτίτορας αυτού του κάστρου ήταν ο **Φίλιππος**, ο ιδιοκτήτης του κάστρου της Καβάλας. Αργότερα, οι **Ενετοί** το κατέλαβαν με δόλο από τους Ρωμιούς και το ανοικοδόμησαν περαιτέρω. Στη συνέχεια, το έτος 905 [Εγίρας, δηλαδή το 1499 μ.Χ.], ο ίδιος ο **Σουλτάνος Βαγιαζίτ Β' ο Βελή** το κατέκτησε από τους Ενετούς, ενώ προηγουμένως αποτελούσε την έδρα του Ενετού «Πριντς-πρίμι» (Πρίγκιπα/Προβλεπτή).

Βρίσκεται στη γη της Ρούμελης, στις ακτές του Κορινθιακού Κόλπου (κόλπος της Ναυπάκτου) και αποτελεί την έδρα του **Σαντζακμπέη** στο Εγιαλέτι του Καπετάν Πασά. Σύμφωνα με τον νόμο, ο μπέης του εκστρατεύει στη θάλασσα με πέντε γαλέρες (κάτεργα). Ο μπέης του ήταν ο γαζής και μάρτυρας **Ντουράκ Μπέης**. Όταν εκείνος έπεσε ηρωικά σε μια μεγάλη ναυμαχία εναντίον του ενετικού στόλου κοντά στα Χανιά της Κρήτης, το σαντζάκι δόθηκε στον γιο του, ο οποίος το κατέχει μέχρι σήμερα με το θέλημα του Θεού.

Σύμφωνα με τους Κανόνες του Σουλτάνου Σουλεϊμάν του Νομοθέτη, η ετήσια πρόσοδος (hâss) του μπέη από την πλευρά του Σουλτάνου είναι 300.000 άσπρα (akçe). Διαθέτει 13 ζιαμέτια (μεγάλα τιμάρια) και 287 τιμάρια. Υπάρχει Αλαϊμπέης, Τσεριμπασής και Γιουζμπασής (εκατόνταρχος). Σε καιρό πολέμου, μαζί με τους στρατιώτες του μπέη και τους ένοπλους (cebelü) των τιμαριωτών, συγκεντρώνονται **έξι χιλιάδες εκλεκτοί στρατιώτες**, οι οποίοι εκστρατεύουν στη θάλασσα με έξι γαλέρες.

Όταν ο μπέης βρίσκεται σε εκστρατεία, την εξουσία στην πόλη ασκεί ο καϊμακάμης (αντικαταστάτης). Είναι μια αξιοσέβαστη δικαστική περιφέρεια (καζάς) με βαθμό τριακοσίων άσπρων (akçe), που περιλαμβάνει (...) χωριά στα περίχωρά της. Ο δικαστής (καδής) εισπράττει ετησίως τρεις χιλιάδες γρόσια και ο μπέης, βάσει δικαιοσύνης, δεκαεπτά χιλιάδες γρόσια. Υπάρχουν επίσης: **Νακίμπ-ουλ-εσράφ** (εκπρόσωπος των απογόνων του Προφήτη), **Σείχουλισλάμης**, αναπληρωτής δικαστής, **κεχαγιάς των σπαχήδων**, **σερδάρης των γενιτσάρων**, **φρούραρχος (ντιζντάρης)** του κάστρου με (...) στρατιώτες φρουράς, **σουμπασής** (αστυνόμος-επιστάτης), **κεχαγιάς της πόλης**, **αρχιτέκτονας**, **επόπτης της αγοράς** (μουχτεσίμπ), **καπετάνιος**, **εισπράκτορας του κεφαλικού φόρου** (χαράτσι), **δώδεκα αγάδες** του κάστρου, **έμπιστος επόπτης** (mutemed başı) και **λιμενάρχης**.

Η μορφή του κάστρου: Βρίσκεται στην πλευρά της Ρούμελης, στο χείλος της θάλασσας, πάνω σε ένα βραχώδες και χωματίνο ακρωτήριο στο άκρο ενός βουνού. Έχει **τριγωνικό σχήμα**, είναι κτισμένο με λαξευτή πέτρα (τύπου Σεντάντι) και είναι ένα οχυρό ετοιμοπόλεμο, ένα τείχος στιβαρό και αρχαίο, ένα μέγα τείχος με υψηλά οικοδομήματα και κατοίκους ένδοξους.

Η περίμετρος του είναι ακριβώς τρεις χιλιάδες βήματα, ενώ η πλευρά της θάλασσας είναι χίλια βήματα. Οι δύο πλευρές της ξηράς είναι συνολικά τρεις χιλιάδες πεντακόσια βήματα. Συνολικά, η περίμετρος είναι τέσσερις χιλιάδες πεντακόσια βήματα. Αυτά τα βήματα μετρώνται πάνω στα τείχη· αν μετρηθούν κατά μήκος της τάφρου, η έκταση είναι ακόμη μεγαλύτερη. Επειδή όμως είναι κτισμένο σε πετρώδες έδαφος, η τάφρος δεν είναι τόσο βαθιά, αλλά είναι πλατιά. Στην περιοχή του εσωτερικού κάστρου (İç Kale), επειδή υπάρχει μικρή υψομετρική διαφορά, οι τάφροι εκεί είναι σαν βαθιά βάραθρα. Οι πλευρές προς την ξηρά είναι γεμάτες χαράδρες και λόφους. Τα τείχη είναι απλά, αλλά προς το εσωτερικό κάστρο έχουν πάχος δέκα πήχεις. Διαθέτει εξαιρετικά ισχυρές γωνίες και πύργους, συνολικά **εβδομήντα επτά πύργους**.

Η δυτική πλευρά είναι κτισμένη με καμπύλες και στροφές. Συνολικά υπάρχουν **πέντε πύλες**. Δύο κοιτούν προς τα δυτικά: μία στο κάτω κάστρο που οδηγεί στο Καστέλι (Αντίρριο) και μία στο μεσαίο κάστρο που επίσης κοιτάζει προς το Καστέλι. Μία πύλη είναι η πύλη της σκάλας (αποβάθρας), που την ονομάζουν **Πύλη των Σαλώνων** (Αμφισσας), καθώς οδηγεί στην κωμόπολη των Σαλώνων. Υπάρχει επίσης η πύλη του εσωτερικού κάστρου. Αν και το κάστρο έχει τριγωνικό σχήμα, η «μέση» του είναι στενή σαν τη σφήνα του τσαγκάρη.

Αποτελείται από **επτά επίπεδα (ζώνες)** χωρισμένα μεταξύ τους. Σε κάθε διαχωριστικό τείχος υπάρχει και μια πύλη. Στην κορυφή του βουνού βρίσκεται το εσωτερικό κάστρο (ακρόπολη), το οποίο είναι εξαιρετικά απόρθητο. Από το εσωτερικό κάστρο μέχρι την Πύλη του Γιαλού (Yalı Kapısı), πρέπει να περάσει κανείς έξι επίπεδα τειχών σε μια απόσταση χιλίων βημάτων. Το λιμάνι είναι ένα μικρό τεχνητό λιμάνι μέσα στο κάστρο, όπου ελλιμενίζονται γρίποι και φρεγάτες. Οι γαλέρες αγκυροβολούν έξω, στο μεγάλο λιμάνι, ενώ τα μεγάλα πλοία (μπάρτζες και γαλιόνια) αγκυροβολούν στον κόλπο απέναντι από το λιμάνι. Στην άκρη του λιμανιού, μέσα από έναν βράχο, ρέει πόσιμο νερό («νερό της ζωής»). Στην πλευρά του λιμανιού τα τείχη είναι χαμηλά αλλά πλατιά, με πολλούς πύργους.

Περί του αριθμού των Τζαμιών των Σουλτάνων του Οίκου των Οσμάν και άλλων τόπων λατρείας των πιστών:

Συνολικά υπάρχουν **οκτώ τζαμιά**. Μεταξύ αυτών, το τζαμί με το μεγαλύτερο εκκλησίασμα είναι το **Φετιχίε Τζαμί (Τζαμί της Κατάκτησης) του Σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' του Βελή**, το οποίο βρίσκεται στο παλιό κάστρο {κοντά στο λιμάνι}. Είναι ένας σπουδαίος τόπος λατρείας παλαιάς τέχνης με έναν μινάρε. Έπειτα, υπάρχει το τζαμί που βρίσκεται κοντά στο σαράι του Ντουράκ Μπέη {το οποίο αποκαλούν **Τζαμί του Ντουράκ Πασά** επειδή εκείνος το επισκεύασε και το ανακαίνισε· όμως στην πραγματικότητα είναι το τζαμί του τεκέ του Μεχμέτ Εφέντη}.

Ακολουθούν:

- Το τζαμί της Μεγάλης Πύλης (Büyükkapu) στην περιοχή Γενί Καπού.
- Το τζαμί της Μικρής Πύλης (Küçükkapu).

- Το τζαμί της **Πηγάδιας** (Pigadya).
- Το τζαμί του Μεχμέτ Εφέντη στο μεσαίο κάστρο (Orta Hisar).
- Το τζαμί του Μπαμπά Τσαβούς στο επάνω κάστρο (Yukari Hisar).
- Ένα ακόμη τζαμί του **Βαγιαζίτ Β΄ Χαν**, το οποίο βρίσκεται επίσης στο επάνω κάστρο, εφταπτόμενο στην πυριτιδαποθήκη (cebehâne).
- Το τζαμί του Ομέρ Εφέντη, έξω από τη μεγάλη πύλη.

Περί των καταλόγων των Μεντρεσέδων (Ιεροδιδασκαλείων):

Υπάρχουν συνολικά **τρεις μεντρεσέδες** [στο πρωτότυπο τα ονόματα παραλείπονται με κενά].

Περί των Σχολείων των παιδιών (Mekteb-i Sibyân):

Υπάρχουν συνολικά (...) διδασκαλεία για την εκμάθηση του αλφαβήτου από τους παιδιάδες. Το σημαντικότερο όλων είναι το **σχολείο του Μουφτή Μεσουόντ Εφέντη**, το οποίο διαθέτει μεγάλο βακούφι (κληροδοτήμα) και κάθε αρχή του έτους μοιράζονται στους μαθητές πολυτελή ενδύματα (hil'at).

Περί των μονών (χανκάδων) των δερβίσηδων:

Υπάρχουν συνολικά **έξι τεκέδες** των φτωχών (δερβίσηδων). Ο πιο ακμαίος και στολισμένος από όλους είναι ο **τεκές του Μεχμέτ Εφέντη** (του κτήτορα του τζαμιού), ο οποίος είναι γνωστός ως **τεκές του Καραμπάς Μεχμέτ Εφέντη** κοντά στο λιμάνι· πρόκειται για μια μονή του τάγματος των Χαλβετί. Στο ενδιάμεσο κάστρο (bölme hisâr) βρίσκεται ο **τεκές του Αζίζ Μεχμέτ Εφέντη** (ας είναι αγιασμένο το μυστικό του), που αποτελεί ένα σπουδαίο πνευματικό κέντρο (ασιτάνε). Εκεί ζουν πάνω από εκατό δερβίσηδες που φορούν τον παραδοσιακό μανδύα (χίρκα) και είναι αφοσιωμένοι στην πενία. Επίσης, έξω από την Πύλη των Σαλώνων, βρίσκονται ο **τεκές του Σεΐχη Ομέρ Εφέντη** και ο **τεκές του Σεΐχη Μικρού (Küçük) Μεχμέτ Εφέντη**.

Περί του αριθμού των συνοικιακών τεμενών (μετζίτ):

Υπάρχουν συνολικά **έντεκα συνοικιακά μετζίτ** (μικρότερα τεμένη χωρίς άμβωνα). Μεταξύ αυτών, εκείνα που είναι αντάξια να θεωρηθούν πλήρη τζαμιά μέσα στο κάστρο είναι το **μετζίτ του Παρμακσίζ Χατζή** και το **μετζίτ του Εμποσουούντ Εφέντη** (...).

Περί της περιγραφής των λουτρών (χαμάμ):

Υπάρχουν συνολικά **τρία δημόσια λουτρά**. Το ένα βρίσκεται μέσα στην αγορά (τσαρσί), είναι το λουτρό (...), και είναι «διπλό» (çifte hammâm)· στο ένα τμήμα του εισέρχονται διαρκώς γυναίκες. Το δεύτερο βρίσκεται κοντά στο λιμάνι, είναι το λουτρό (...), εξαιρετικά κομψό και ευχάριστο. Το τρίτο είναι το **λουτρό της επάνω Πηγιάδιας**, επίσης κομψό. Ωστόσο, υπάρχουν πάνω από διακόσια ιδιωτικά λουτρά μέσα στα αρχοντικά (σεράγια).

Περί του αριθμού των χανιών για τους εμπόρους:

Στο κάτω κάστρο υπάρχουν **δύο στερεά, πέτρινα χάνια** (...).

Περί των εργαστηρίων και των καταστημάτων:

Υπάρχουν συνολικά **διακόσια καταστήματα**, αλλά δεν υπάρχει σκεπαστή αγορά υφασμάτων (μπεζεστένι). Όμως, έξω από την Πύλη των Σαλώνων, εκεί που αναβλύζουν τα ρέματα στις όχθες της θάλασσας, υπάρχει ένα **ταμπάχανο** (βυρσοδεφείο) που δεν έχει το όμοιό του σε καμία άλλη χώρα. Πρόκειται για ένα τεράστιο συγκρότημα, σαν κάστρο, με δύο πύλες στις δύο άκρες του. Μέσα διαθέτει ένα θαυμάσιο μετζίτ, στέρνες, πολλά δωμάτια για φιλοξενία ξένων και τεκέδες· πουθενά αλλού δεν υπάρχει τέτοια εστία της αδελφότητας των **Αχήδων** (Ahi Evran).

Ακόμη και άνθρωποι που έχουν διαπράξει φόνο («αιματοβαμμένοι»), αν καταφύγουν σε αυτό το άσυλο, οι αρχιτεχνίτες δεν τους παραδίδουν στον δικαστή ούτε τους αφήνουν να βγουν έξω. Τους κρατούν εκεί μέχρι να τους «καθαρίσουν» μέσω της τέχνης της βυρσοδεφίας, να μετανοήσουν, να εξαγνιστούν και να γίνουν τέλειοι τεχνίτες. Αυτό το εργαστήριο περιβάλλεται από κήπους και περιβόλια, και πολλά αυλάκια με «νερό της ζωής» ρέουν εκεί πριν χυθούν στη θάλασσα· είναι ένα καθαρό

και μεγαλειώδες βυρσοδεφείο. Επίσης, στο προάστιο (βαρώσι) κοντά σε αυτό το ταμπάχανο, έξω από την Πύλη των Σαλώνων, υπάρχουν πολλά περιποιημένα καταστήματα που δεν αριθμήθηκαν, καθώς και εξαιρετικά πλούσια και στολισμένα αρχοντικά, όλα με κήπους και τρεχούμενα νερά.

Περί της περιγραφής των αρχοντικών και του αριθμού των προκρίτων και των αγάδων:

Συνολικά, εντός και εκτός του κάστρου, υπάρχουν **τρεις χιλιάδες πέτρινα αρχοντικά**, μονώροφα και διώροφα, τέλεια οικοδομημένα, φροντισμένα και στολισμένα. Είναι κτισμένα με την κομψή τεχνοτροπία «Σεντάντι» και καλυμμένα εξ ολοκλήρου με κεραμίδια· τα περισσότερα είναι παλαιά σπίτια από την εποχή των απίστων (Ενετών/Ελλήνων). Όλα τα σπίτια είναι κτισμένα το ένα πάνω στο άλλο, σε αλληπάλληλα επίπεδα μέσα στον κόλπο, με προσανατολισμό προς την Κίμπλα (Νότο). Από την ακροθαλασσιά μέχρι ψηλά στο εσωτερικό κάστρο, οι κατοικίες υψώνονται κλιμακωτά, διακοσμημένες με ποικίλα παράθυρα, πολύχρωμα δωμάτια, εξώστες (σαχνισιά) και κιόσκια. Είναι μια γλυκιά πόλη, αντικείμενο πόθου για βασιλείς, όπου όλοι οι δρόμοι είναι ανηφορικοί ή κατηφορικοί, στρωμένοι με καθαρό λιθόστρωτο (καλντερίμι).

Περί του αριθμού των πηγών με το «νερό της ζωής»:

Εκτός από τις συνολικά σαράντα πέντε δημόσιες κρήνες, σε κάθε αρχοντικό ρέουν πηγές με γάργαρο νερό. Μέσα και έξω από την πόλη υπάρχουν **διακόσιες σαράντα πέντε πηγές** που αναβλύζουν από τους βράχους σαν την «Πηγή της Ζωής». Το νερό τους είναι τόσο κρύο, που τον μήνα Ιούλιο ένας άνθρωπος δεν μπορεί να πει με την ησυχία του τρεις γουλιές, ούτε μπορεί να κρατήσει το χέρι του μέσα στο νερό ούτε για μια στιγμή. Είναι τόσο παγωμένο, ελαφρύ και διαυγές, που μοιάζει με «μάτι γερανού». Αυτά τα τρεχούμενα νερά περνούν μέσα από όλα τα σπίτια. Ωστόσο, στα σπίτια του επάνω κάστρου δεν υπάρχουν αυτά τα νερά λόγω του δύσβατου εδάφους.

Η γλώσσα και οι κάτοικοι της πόλης:

Όλοι οι κάτοικοι, εκτός από τα καθαρά και εύγλωττα **Τουρκικά** που μιλούν, χρησιμοποιούν επίσης την **Ελληνική (Ρωμαίικη)** και την **Αλβανική** γλώσσα. Είναι λαός εξαιρετικά γενναίος, δυνατός, μεγαλόσωμος και ρωμαλέος. Διαθέτει ανδρείους πολεμιστές των φρεγατών (firkateci gâzileri) και είναι εξαιρετικά φιλόξενοι προς τους ξένους.

Περί της ενδυμασίας των ανδρών:

Οι ανώτεροι πρόκριτοι φορούν μεγαλοπρεπή γούνινα πανωφόρια (σαμούρι), μεταξωτά, άτλαντα και πολυτελή υφάσματα. Οι λόγιοι και οι ευσεβείς φορούν τσόχινα και σεμνά ενδύματα. Οι νέοι φορούν ενδυμασίες τύπου Αλγερίου, κόκκινα φέσια, γιλέκα με κεντήματα στο στήθος και μαύρα υποδήματα (fillal). Στη μέση τους φορούν ζώνες όπου στηρίζουν τρία μαχαίρια μαζί και στην πλάτη ρίχνουν αλγερινές κάπες. Όσο για τις γυναίκες, δεν τις είδα ποτέ έξω για να ξέρω τι φορούν.

Περί των κήπων και περιβολιών:

Λόγω της εξαιρετικής ποιότητας του αέρα και του νερού, στην πλευρά του Καστελίου και των Σαλώνων υπάρχουν συνολικά **είκοσι επτά χιλιάδες στρέμματα κήπων**, σύμφωνα με τους επόπτες της αγοράς. Η περιοχή είναι στολισμένη με ελιές, μουριές και κυπαρίσσια που ομορφαίνουν τον κόσμο.

Τρόφιμα και ποτά:

Φημίζονται το λευκό ψωμί τους, οι πίτες τους, οι πίτες με πέρδικα και ορτύκι, τα ζουμερά και γλυκά σταφύλια τους, καθώς και το (απαγορευμένο) κρασί τους. Επίσης, στο λιμάνι τους φημίζονται οι **κέφαλοι** και τα **λαβράκια**.

Περί των τόπων αναφυχής:

Υπάρχουν σαράντα τοποθεσίες για περίπατο. Έξω από την Πύλη των Σαλώνων, δίπλα στη θάλασσα, σε μια ευρύχωρη έκταση, υπάρχουν εκατοντάδες **πελώρια πλατάνια** και ιτιές, φυτεμένα από την εποχή των παλαιών βασιλέων. Τα δέντρα αυτά είναι τόσο ψηλά που αγγίζουν τον ουρανό και κάτω από τη σκιά του καθενός μπορούν να προφυλαχθούν δέκα χιλιάδες πρόβατα· ο ήλιος δεν αγγίζει ποτέ το έδαφος. Είναι ένας τόπος αναφυχής παγκοσμίως γνωστός στους περιηγητές, η περίφημη «**Τοποθεσία του Σουμπασή**» (*Subası*) της Ναυπάκτου. Εκεί υπάρχουν νερόμυλοι και οι πηγές της πόλης που αναβλύζουν από τους βράχους. Στις σκιές των δέντρων υπήρχαν παλαιότερα περίπτερα και σοφάδες, αλλά με το πέρασμα του χρόνου κάποια ερειπώθηκαν και έμειναν μόνο οι πέτρινες στέρνες και τα μαγειρεία.

Επίλογος: Εν ολίγοις, είναι ένας τόπος που αξίζει κανείς να επισκεφθεί. Ήρθα σε αυτή την πόλη το έτος 1077 [1666/1667 μ.Χ.], έμεινα μία ημέρα και απόλαυσα αυτόν τον τόπο αναφυχής.

Μια διδακτική ιστορία (Sargüzeşt):

Ο ταπεινός αυτός δούλος (ο Εβλιγιά), όταν ήμουν στο κάστρο του Γόρδου (Gördüs), αγόρασα από Μαγκρεμπίνους (Βορειοαφρικανούς) έναν μελαψό Άραβα σκλάβο για πενήντα χρυσά φλουριά. Για μια ολόκληρη εβδομάδα που με υπηρέτησε, ούτε έφαγε, ούτε ήπια, ούτε κοιμήθηκε, ούτε είπε λέξη για τα εγκόσμια, ούτε χαμογέλασε. Αλλά ό,τι κι αν του ζητούσες, το έκανε με όλη του την ψυχή. Κατά θεϊκή οικονομία, ενώ βρισκόμασταν στη Ναύπακτο για αναφυχή, την ώρα που φορτώναμε τα πράγματα για να φύγουμε, ο Άραβας πέθανε. Παρακάλεσα τον οικοδεσπότη μας, τον Εμπουσουουντζαντέ, να τον θάψει και εμείς αναχωρήσαμε για την κωμόπολη Ζεμπάν (Zebân). Φεύγοντας από τη Ναύπακτο, προχωρήσαμε παραθαλάσσια προς τον Νότο για μία ώρα...

Περιγραφή του Καστελλίου της Ρούμελης (Αντίρριο)

«Αυτό το κάστρο βρίσκεται επίσης στην πλευρά της Ρούμελης, στην άκρη της θάλασσας, στο στόμιο ενός πορθμού· είναι ένα μικρό τετράπλευρο φρούριο. Σε αυτά τα μέρη, τέτοια μικρά κάστρα τα ονομάζουν "καστέλια". Το έτος 905 (1499 μ.Χ.), όταν ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ ο Βελής (ο Άγιος) πολιορκούσε το κάστρο της Μεθώνης (Moton), διέταξε την κατασκευή αυτού του φρουρίου στο στόμιο του κόλπου της Ναυπάκτου, σε απόσταση πέντε μιλίων νοτιοδυτικά (Lodos) από τη Ναύπακτο, ώστε ο αυτοκρατορικός στόλος να μπορεί να ξεχειμωνιάζει με ασφάλεια στον κόλπο. Έχτισε επίσης ένα άλλο κάστρο ακριβώς απέναντι, στη χερσόνησο του Μοριά (Río). Όταν ολοκληρώθηκαν αυτά τα δύο αντικριστά κάστρα, ο κόλπος έγινε ασφαλής και ο αυτοκρατορικός στόλος ξεχειμώνιασε εκεί χωρίς κανέναν φόβο ή δισταγμό.

Με τη φροντίδα του Σουλτάνου Βαγιαζίτ και τη μαζική εργασία του στρατού της Ρούμελης, αυτό το Καστέλι —μαζί με τους πύργους, τα τείχη και τις επάλξεις του— ολοκληρώθηκε μέσα σε μόλις δεκαοκτώ ημέρες. Ως σημάδι αυτού, το κάστρο διαθέτει δεκαοκτώ πύργους και έχουν τοποθετηθεί σε αυτό τεράστια κανόνια.

Αργότερα, το έτος 943 (1536 μ.Χ.), την εποχή των ναυτικών εκστρατειών του Σουλτάνου Σουλεϊμάν στον κόλπο, εκείνος επέκτεινε το κάστρο, πρόσθεσε περισσότερους στρατιώτες και κανόνια τύπου "μπαλιεμέζ", και ξεχειμώνιασε επίσης τον στόλο του εκεί. Σήμερα, ανάμεσα σε αυτά τα δύο κάστρα που φυλούν το στόμιο του πορθμού, δεν μπορεί να περάσει ούτε πουλί —πόσο μάλλον εχθρικό πλοίο— για να φτάσει στη Ναύπακτο ή στο κάστρο της Κορίνθου (Gördüs). Το κάστρο αυτό υπάγεται στη δικαιοδοσία της Ναυπάκτου και διοικείται από σούμπαση (subaşı) και τοποτηρητή (niyâbet).

Το κάστρο είναι χτισμένο πάνω στην άμμο, στην ακροθαλασσιά, έχει σχήμα τετράπλευρο με δεκαοκτώ γωνιακές προεξοχές, ένα οχυρό οικοδόμημα από στέρεη πέτρα. Η περίμετρός του είναι ακριβώς επτακόσια μεγάλα βήματα. Έχει μια πύλη που βλέπει προς τον νότο (Κίμπλα). Διαθέτει φρούραρχο (ντιζντάρη), σούμπαση, εισπράκτορα φόρων και τριακόσιους άνδρες φρουράς. Συνολικά διαθέτει εβδομήντα κανόνια, μικρά και μεγάλα, μεταξύ των οποίων και ορισμένα περίφημα τηλεβόλα που οι βολές τους φτάνουν μέχρι τα βουνά της Πάτρας (Ballibadra).

Μέσα στο κάστρο υπάρχουν συνολικά ογδόντα σπίτια με κεραμοσκεπές, μικρά, χωρίς κήπους ή αυλές. Υπάρχει ένα τζαμί του Σουλτάνου Βαγιαζίτ, ένα μεστζίτ (μικρό τζαμί) του Σουλτάνου Σουλεϊμάν και ένα λουτρό (χαμάμ). Δεν διαθέτει όμως καταστήματα ούτε πανδοχεία (χάνια). Ωστόσο, στην περιοχή γύρω από το κάστρο υπάρχουν πολλοί κήποι και περιβόλια.

Καθώς περιηγούμασταν στο κάστρο και συζητούσαμε με τον φρούραρχο, το επόμενο πρωί έφτασαν μερικοί άνθρωποι από τη Ναύπακτο φέροντας γράμματα. Στα γράμματα έγραφαν πως την προηγούμενη μέρα είχαν ετοιμάσει τη σορό του "βουβού" Αράπη δούλου μας που πέθανε στη Ναύπακτο, τον σαβάνωσαν, έκαναν την προσευχή του στην πλατεία και τον έθαψαν...»

Περί της Παράδοξης και Αξιοπερίεργης Περιπέτειας

«Την επομένη, νωρίς το πρωί, καθώς οι κάτοικοι της περιοχής περνούσαν δίπλα από το νεκροταφείο, είδαν τον Αράπη δούλο μας —που είχαμε θάψει την προηγούμενη μέρα— να κείτεται έξω από το μνήμα με το σάβανό του. Όμως, μια πλευρά του σαβάνου είχε σχιστεί και τα πόδια μιας μαύρης κατσίκας προεξείχαν από το σάβανο, φορώντας ακόμη τα "γεμενιά" (δερμάτινα παπούτσια) του δούλου!

Μόλις μαθεύτηκε αυτό το θλιβερό και παράξενο γεγονός, μικροί και μεγάλοι, άνδρες και γυναίκες, συγκεντρώθηκαν σαν τη θάλασσα για να δουν το θέαμα. Έμειναν όλοι έκπληκτοι και άρχισαν χιλιάδες συζητήσεις και ατέλειωτες αερολογίες, λέγοντας:

— "Βρε αυτός ο Εβλιγιά Τσελεμπί! Είναι ένας περιηγητής του κόσμου, ένας συντροφικός άνθρωπος και γνώστης πολλών τεχνών. Φαίνεται πως με την **επιστήμη της σιμειάς** (αλχημεία/μαγεία) είχε μεταμορφώσει αυτή την κατσίκια σε άνθρωπο για να τον υπηρετεί! Ο Θεός ξέρει, ίσως και οι άλλοι υπηρέτες του να είναι πλάσματα που με τη δύναμη της μαγείας πήραν ανθρώπινη μορφή. Ποιος ξέρει τι λογής πλάσματα είναι στην πραγματικότητα;"

Έτσι έλεγαν χιλιάδες πράγματα, ώσπου στο τέλος ο Εμπουσουουντζαντέ Μεχμέτ Αγάς είπε:

— "Βρε άνθρωποι! Ο Εβλιγιά Τσελεμπί βρίσκεται τώρα εδώ κοντά μας, στο κάστρο του Καστελλίου (Αντίρριου). Ας στείλουμε ένα γράμμα να έρθει, να δει αυτό το θέαμα με τα ίδια του τα μάτια".

Συνέταξαν λοιπόν μια επιστολή που έλεγε: "Αδελφέ μου, με το καλό να επιστρέφεις στην ευτυχισμένη μας εστία· όσο μεγάλος κι αν είναι ο κόπος, θεώρησέ τον ευλογία και έλα". Οι άνθρωποι που έφεραν το γράμμα σε εμένα, που βρισκόμουν μαζί με τους κατοίκους του Καστελλίου και της πόλης Zebân (κωμόπολη των Αγράφων), ορκίζονταν στον Θεό και βεβαίωναν πως είδαν οι ίδιοι σήμερα το πρωί τη σαβανωμένη κατσίκια να έχει βγει από το μνήμα.

— "Αυτή τη στιγμή μας έστειλαν σε εσάς", είπαν. Έτσι, πήραμε τις τρεις επιστολές που έφεραν, ανεβήκαμε πάλι στα άλογά μας και, συλλογιζόμενοι τι σίτι παράδοξο θέαμα ήταν αυτό, σε μία ώρα φτάσαμε πάλι...»

Σταθμός στο Φρούριο της Ναυπάκτου (Η ιστορία με τον Αράπη-Τράγο)

«Πήγαμε κατευθείαν στο νεκροταφείο, όπου είχαν συγκεντρωθεί χιλιάδες άνθρωποι και κοιτούσαν με απορία το πτώμα μιας μαύρης κατσίκας τυλιγμένης με σάβανο. Προχώρησα κι εγώ μπροστά, κατέβηκα από το άλογο και μου είπαν:

— "Καλώς όρισες Εβλιγιά Τσελεμπί, καλώς όρισες Εβλιγιά Εφέντη! Δες τι συμβαίνει: ο Αράπης που θάψαμε χθες, βγήκε απόψε από το μνήμα ως κατσίκια μέσα στο σάβανό του!"

Όταν κοίταξα, είδα ότι όντως επρόκειτο για μια μαύρη κατσίκια. Είπα "Subhânallâh" (Δόξα τω Θεώ) και έμεινα έκπληκτος. Είπα τότε:

— "Μα τον Θεό, ω κοινότητα του Μωάμεθ, πάει μια ολόκληρη εβδομάδα από τότε που αγόρασα αυτόν τον Αράπη από Μαγκρεμπίνους (Βορειοαφρικανούς) στο Γκόρντος για πενήντα χρυσά φλουριά. Όλο αυτό τον καιρό, ούτε έφαγε, ούτε ήπιε, ούτε ξάπλωσε να κοιμηθεί, ούτε γέλασε, ούτε έκλαψε. Όταν ήρθαμε στη Ναύπακτο κι ετοιμαζόμουν να φύγω, πέθανε. Ο Μεχμέτ Αγάς ανέλαβε να τον θάψει κι εγώ έφυγα για το Κάστρο του Καστελλίου. Μόλις έλαβα τα γράμματά σας, επέστρεψα. Βλέπω τώρα τον Αράπη σε αυτή την κατάσταση, σαν κατσίκια, αλλά ποιος τον έβγαλε από τον τάφο;"

Άλλοι είπαν πως οι λύκοι άνοιξαν το μνήμα, άλλοι πως τον έβγαλαν αρκούδες, και άλλοι πως η γη δεν τον δέχτηκε και τον πέταξε έξω. Εγώ ρώτησα:

— "Ποιος τον έπλυνε χθες πάνω στον πάγκο των νεκρών (teneşür) σύμφωνα με το τυπικό;"

Μου απάντησαν: "Ο Καπουτζού Αλή Ντεντέ, ένας ενάρετος άνθρωπος". Ζήτησα να τον φέρουν αμέσως, και έτυχε να είναι εκεί παρών. Αφού χαιρετηθήκαμε, τον ρώτησε: — "Κοίταξε άνθρωπέ μου! Χθες που έπλυνες τον Αράπη, τι μορφή είχε;" — "Μα τον Θεό", απάντησε, "τον έπλυνα με όλους τους κανόνες της καθαριότητας. Όμως, όσο τον έπλενα, παρατήρησα πως τα απόκρυφα μέρη του, οι μασχάλες και το κεφάλι του ήταν γεμάτα τρίχες. Σκέφτηκα πως είναι ξένος άνθρωπος και μάλλον δεν είχε ξυριστεί. Αφού τον έπλυνα, τον σαβάνωσα, διαβάσαμε την προσευχή, τον θάψαμε και φύγαμε. Το πρωί που ήρθαμε, όλος ο κόσμος είδε αυτό: μέσα στο σάβανο που τύλιξα εγώ, βρήκαμε αυτή την κατσίκα!"

Αφού δόθηκε αυτή η μαρτυρία, ο Μουφτής Αλή Εφέντης έβγαλε απόφαση (φετβά) και έθαψαν ξανά την κατσίκα με το σάβανο στον ανοιχτό τάφο. Ο κόσμος διασκορπίστηκε.

{Εγώ όμως κατάλαβα πως αυτό ήταν αποτέλεσμα της "επιστήμης της σιμείας" (αλχημείας/μαγείας) των Μαγκρεμπίνων που μου πούλησαν τον Αράπη}.

Πραγματικά, ήταν ένα θέαμα παράδοξο και αξιοπερίεργο.

Η διαδρομή προς το Αιτωλικό

Στη συνέχεια, αφού αποχαιρέτησα τους προκρίτους, προχώρησα έξι μίλια παραθαλάσσια προς τα δυτικά και τον βορειοδυτικό άνεμο (Καράγελ):

- **Βουνά Κακισκάλα (Παλιοβούνα)**: Περάσαμε από αυτά τα επικίνδυνα και τρομακτικά μέρη σε (...) ώρες. Φτάσαμε σε έναν θαλάσσιο κόλπο που μοιάζει με λίμνη, με ρηγά νερά και χωρισμένα τμήματα. Εκεί υπάρχει ένα μικρό νησάκι που το λένε *Μαριετζίκ* (ίσως η νησίδα Τουρλίδα ή κοντινή).
- **Νταλιάνια**: Στα ρηγά αυτά νερά υπάρχουν πασσάλωτα ιχθυοτροφεία (νταλιάνια). Βγάζουν εκλεκτά και νόστιμα ψάρια. Τα διαχειρίζεται ο διοικητής του *Ανατολικού (Anatolkoz/Αιτωλικό)*. Είναι "χάσι" (πρόσοδος) των Μεγάλων Βεζίρηδων και η ενοικίασή τους (ιλτιζάμ) ανέρχεται στα εβδομήντα πουγκιά.
- **Ποταμός Aksu**: Σε αυτή τη λίμνη χύνεται ένας ποταμός με πεντακάθαρο νερό ("νερό της ζωής") που έρχεται από την πλευρά της Ναυπάκτου. Τον λένε *Aksu* (Ασπρόρεμα/Εύηνος;). Πραγματικά, το νερό του είναι λευκό σαν μάτι γερανού. Όλοι οι κάτοικοι της περιοχής παίρνουν νερό από αυτόν.
- **Baliklağa (Ψαράδικα)**: Αφού είδαμε αυτά τα θεάματα και περάσαμε βουνά και πέτρες, φτάσαμε στη θέση *Baliklağa*. Εκεί υπάρχει μια λίμνη με τεράστια νταλιάνια, επίσης πρόσδοδος του Βεζίρη από το Αιτωλικό.
- **Νησί Μπεκτεμούρ (Bektemur)**: Στα αριστερά μας στη θάλασσα, σε απόσταση ενός μιλίου, φαίνεται το νησί Μπεκτεμούρ. Είναι έρημο νησί όπου ξεχειμωνιάζουν κατσίκες. Αφού το προσπεράσαμε, σε 3 ώρες...»

Έπαινος της κωμόπολης Zebân (κωμόπολη των Αγράφων)

Είναι μια ευημερούσα, γλυκιά και στολισμένη κωμόπολη, χτισμένη σε μια πεδιάδα ανάμεσα σε βουνά. Στα βουνά της υπάρχουν ερείπια κάστρων, αλλά η ίδια δεν βρίσκεται στην ακτή. Ανήκει στο εγιαλέτι του Καπουδάν Πασά, στα εδάφη του σαντζακίου του Κάρλελι (Αιτωλοακαρνανίας)· είναι αυτοκρατορικό χάσι (ιδιοκτησία του Σουλτάνου), διοικείται από βοεβόδα και αποτελεί καζά (δικαστική περιφέρεια) βαθμού εκατόν πενήντα άσπρων. Η περιφέρειά του αποτελείται από (...) αριθμό χωριών και υπάγεται διοικητικά στον καζά του Λαχώρ (Βραχώρι). Διαθέτει κεχαγιά των σπαχήδων, σεργάρη των γενιτσάρων, επιθεωρητή αγοράς, εισπράκτορα φόρων και εμίρη του χαρασιού.

Συνολικά υπάρχουν τέσσερις χώροι προσευχής (μιχράμπ). Το τζαμί της Κεντρικής Αγοράς (Çârşû) συγκεντρώνει πολύ κόσμο· ο μιναρές του είναι χτισμένος με τούβλα (αν και μισογκρεμισμένος), και η αυλή του είναι στολισμένη με πανέμορφα, πανύψηλα κυπαρίσσια. Υπάρχει επίσης το τζαμί της Μικρής Αγοράς. Εκτός από αυτά, υπάρχουν έντεκα συνοικιακά μεστζίτ (μικρά τζαμιά).

Στην πόλη υπάρχουν συνολικά δύο μεντρεσέδες, τρία σχολεία (μεκτέμπ), τρεις τεκέδες και τρία πανδοχεία για εμπόρους (χάνια).

Υπάρχουν δύο λουτρά (χαμάμ). Το ένα είναι το λουτρό της Μικρής Αγοράς και το άλλο της Μεγάλης Αγοράς. Αυτά τα δύο λουτρά απέχουν μεταξύ τους ακριβώς χίλια βήματα.

Συνολικά υπάρχουν πενήντα επτά καταστήματα. Στη Μεγάλη Αγορά βρίσκονται πενήντα μαγαζιά και στη Μικρή Αγορά επτά μικρομαγαζα. Κάποτε η αγορά αυτή ήταν ακόμη πιο ακμαία, όμως και τώρα γίνεται μια μεγάλη αγορά (παζάρι) μία φορά την εβδομάδα, όπου συγκεντρώνονται χιλιάδες άνθρωποι και βρίσκει κανείς κάθε λογής αγαθά σε αφθονία. Τα έσοδα από τους φόρους αυτού του παζαριού ανήκουν στο βακούφι του τζαμιού του Μουσά Αγά (Bî-zebân Musa Ağa), συμβούλου του Σουλτάνου, ο οποίος έχτισε την πόλη την εποχή του Πορθητή. Επειδή την έχτισε ένας "βουβός" (Bî-zebân) αγάς, την ονομάζουν "Πόλη Zebân" (Πόλη της Γλώσσας), ονομασία που επικράτησε από παραφθορά της λέξης "Bî-zebân".

Η πόλη έχει συνολικά τριακόσια σπίτια με κεραμίδια, χτισμένα με χώμα και πλιθιά. Είναι μια μικρή και λιτή πόλη, όχι και τόσο ανεπτυγμένη, αλλά με αμέτρητους κήπους και περιβόλια. Σήμερα έχει λίγους κατοίκους, γιατί επί τέσσερα χρόνια η πανούκλα (tâ'ûn) δεν έχει φύγει από εδώ. Μάλιστα, προσπάθησαν να με εμποδίσουν να έρθω, λέγοντάς μου: «Αν πάτε, όταν φτάσετε σε άλλη πόλη μην πείτε ότι ήρθατε από το Zebân, γιατί οι κάτοικοι θα σας σιχαθούν φοβούμενοι ότι φέρετε την πανούκλα και θα μείνετε πεινασμένοι και μόνοι». Με τη δόξα του Θεού, ήρθαμε και δεν πάθαμε κακό, αλλά η αλήθεια είναι ότι δεν βρήκαμε άνθρωπο. Έξω από την πόλη, μέσα σε έναν κήπο, δώσαμε τα διατάγματα του Σουλτάνου και τις επιστολές του Σεργάρ Αλή Πασά στον υπεύθυνο (müsellem) του σαντζακίου του Κάρλελι, ζητώντας στρατιώτες και χωρικούς για τη φύλαξη της επαρχίας της Μάνης, σύμφωνα με τη διαταγή του Σουλτάνου. Αγοράσαμε ένα άλογο δίνοντας τριακόσια γρόσια και φιλοξενηθήκαμε για μια νύχτα. Όμως το κλίμα και το νερό της περιοχής είναι βαριά. Παράγει ρύζι, ενώ ο καπνός του Zebân είναι ξακουστός σε όλο τον κόσμο· από εδώ στέλνουν καπνό σε όλες τις χώρες. Είναι καπνός με μεγάλα φύλλα και βαριά μυρωδιά.

Επειδή η πόλη δεν έχει τρεχούμενα νερά, όλοι πίνουν νερό από πηγάδια. Ωστόσο, η πεδιάδα της είναι εξαιρετικά εύφορη. Επειδή έχουν απομείνει λίγοι άνδρες, μια γυναίκα ή μια παρθένα κοπέλα δίνει ως προίκα πέντε-έξι πουγκιά φλουριά σε έναν άνδρα για να παντρευτεί έναν μουσουλμάνο. Οι περισσότερες γυναίκες των μουσουλμάνων είναι κόρες και γυναίκες απίστων (χριστιανών), καθώς τέτοιο είναι το έθιμο σε αυτά τα μέρη. Γι' αυτό και τα παιδιά τους, οι οικογένειές τους, αλλά και οι ίδιοι, μιλούν και ρωμεία (ελληνικά) και τουρκικά, αν και είναι λαός Ρωμιών (Ελλήνων).

Τα ρούχα τους είναι όλα από τσόχα. Οι γέροντες φορούν λευκά σαρίκια στο κεφάλι, ενώ οι νέοι φορούν κόκκινα φέσια και περπατούν ντυμένοι με την ενδυμασία των Αλγερινών.

Μετά από αυτά, φύγαμε από την πόλη και κατευθυνθήκαμε προς τα δυτικά:

- **Ποταμός Aspîr (Αχελώος):** Τον περάσαμε με τα άλογα, βλέποντας τα μικρά νησάκια κατά μήκος της ακτής. Περάσαμε από τα ιχθυοτροφεία (νταλιάνια) στα ρηγά νερά του Βενετσιάνικου Κόλπου στην πλευρά της Ρούμελης· αυτά ανήκουν στα "χάσια" των μεγάλων βεζίρηδων και υπάγονται στο Ανατολικό (Αιτωλικό). Είδαμε τα νταλιάνια και φάγαμε λογίων-λογίων ψάρια.
- **Ποταμός Yılanlı (Φειδάρης/Εύηνος ή παραπόταμος):** Τον περάσαμε και αυτόν· έρχεται από τα βουνά του Κάρλελι και χύνεται στον Κόλπο.
- **Ερείπια Lurva:** Συνεχίζοντας δυτικά παραθαλάσσια, είδαμε στα αριστερά μας, μέσα στη θάλασσα, ένα ερημονήσι στο κέντρο της Λούρβας. Υπάρχει εκεί ένα ερειπωμένο κτίσμα εκκλησίας που υψώνεται στον ουρανό σαν το "Τάκ-ι Κισρά" στη Βαγδάτη. Το είδαμε από μακριά και σε 5 ώρες φτάσαμε στον:
- **Ποταμό Aksu (Λευκάδας/περιοχή):** Τον περάσαμε και αυτόν με τα άλογα. Έρχεται από τα βουνά του Κάρλελι και χύνεται στον Κόλπο. Από εδώ και πέρα η περιοχή ονομάζεται εδάφη του σαντζακίου της Αγίας Μαύρας (Λευκάδας).
- **Χωριό Miloz:** Είναι ένα χριστιανικό χωριό, "ζεαμέτι" του Κάρλελι, στις όχθες του ποταμού Aksu. Μετά από άλλες 5 ώρες προς τα δυτικά:
- **Χωριό Emerke:** Ένα χριστιανικό χωριό-ζεαμέτι, που ανήκει όμως στα χωριά της Αγίας Μαύρας. Από εκεί, συνεχίζοντας παραθαλάσσια μέσα από ερημικές και επικίνδυνες τοποθεσίες, βλέποντας τα ρηγά νερά της θάλασσας και τα νταλιάνια των ψαριών, περάσαμε 7 ώρες...

Περί της Κατάκτησης του Κάστρου της Βόνιτσας

Κτίτορες του κάστρου είναι οι Ρωμιοί βασιλείς (Βυζαντινοί). Αργότερα, το έτος 905 [1499 μ.Χ.], επί των ημερών του **Σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' του Βελή**, κατακτήθηκε από τα χέρια των Ενετών μέσω του **Φαΐκ Πασά**. Βρίσκεται στα εδάφη του **Σαντζακίου του Κάρλελι** (Αιτωλοακαρνανία) και διοικείται από βοεβόδα. Αποτελεί δικαστική περιφέρεια (καζά) των εκατόν πενήντα άσπρα (akçe), όμως ο αναπληρωτής δικαστής (ναΐπης) της **Αγίας Μαύρας** (Λευκάδας) εδρεύει εκεί, καθώς η Βόνιτσα έχει πρόσφατα προσαρτηθεί στη διοίκηση της Αγίας Μαύρας.

Διαθέτει κεχαγιά (εκπρόσωπο των σπαχήδων), σεργάρη, φρούραρχο (ντιζντάρη) και εξήντα στρατιώτες φρουράς. Το κάστρο είναι κτισμένο με πέτρα πάνω σε έναν λόφο στο χείλος της θάλασσας, έχει **πενταγωνικό σχήμα** (muhammes) και είναι ένα κομψό οικοδόμημα, αν και μικρό, με περίμετρο ακριβώς χίλια βήματα. Έχει μία πύλη που ανοίγει προς τα ανατολικά. Στο εσωτερικό του υπάρχουν συνολικά δέκα σπίτια με κεραμίδια, πυριτιδαποθήκη, σιτοβολώνες, στέρνες για νερό και ένα μικρό τζαμί του Σουλτάνου Βαγιαζίτ. Δεν διαθέτει χάνι, λουτρό (χαμάμ) ή αγορά (τσαρσί), αλλά περιβάλλεται από πολλούς κήπους. Ο κεχαγιάς και ο σεργάρης των γενιτσάρων συχνά διαμένουν στο κάστρο της Αγίας Μαύρας.

Η Διαδρομή προς τη Ναύπακτο και η Συνάντηση με τον Μπέη

Εκινώντας από εκεί, προχωρήσαμε πάλι προς τα δυτικά κατά μήκος της ακροθαλασσιάς σε αμμώδη εδάφη. Εκεί υπάρχουν μέρη που μοιάζουν με λίμνες και ρηχές θάλασσες, όπου βρίσκονται πάρα πολλά **νταλιάνια (ιχθυοτροφεία)**.

Αφήνοντας στα αριστερά μας την περιοχή της Αγίας Μαύρας, η οποία βρίσκεται μέσα στις ρηχές θάλασσες (λιμνοθάλασσα), στραφήκαμε ξανά προς τα ανατολικά. Πληροφορηθήκαμε ότι ο **Μπέης της Ναυπάκτου** είχε βγει σε περιοδεία. Μέσα σε μια μέρα φτάσαμε στο βουνό **Κακιά Σκάλα** (Kakiskala - το βουνό Παλιοβούνα/Κλόκοβα) κοντά στη Ναύπακτο. Βρήκαμε τον Μπέη της Ναυπάκτου στο οροπέδιο και του παραδώσαμε το διάταγμα του Σουλτάνου και τις επιστολές του αρχιστρατήγου (σεργάρη) Αλή Πασά.

Εκείνος απάντησε «η διαταγή σας είναι διαταγή μου» και ετοιμάστηκε μαζί με τον στρατό του και όλους τους υπηκόους (ραγιάδες) για τη φύλαξη της **Μάνης**. Στον ταπεινό (τον Εβλιγιά) χάρισε ένα πουργί (kîse - χρηματικό ποσό), ένα άλογο και έναν Μανιάτη δούλο.

Περιγραφή των σταθμών (κονάκια) προς τα άλλα Σαντζάκια

Πρώτα απ' όλα, καθώς κατηφορίζουμε από το βουνό **Κακιά Σκάλα** προς τα δυτικά, ο Θεός να μας φυλάει, κανείς δεν τολμά να κοιτάξει κάτω στον γκρεμό. Ο Υψιστος Θεός ας ελεήσει τον μάρτυρα και γαζή **Ντουράκ Πασά**: όταν ήταν Μπέης της Ναυπάκτου, συγκέντρωσε χιλιάδες υπηκόους και έφερε τους αιχμαλώτους (κωπηλάτες) από τις γαλέρες του σε αυτό το βουνό, καθαρίζοντας το πέραςμα τόσο καλά, ώστε τώρα δύο άμαξες μπορούν να περάσουν η μία δίπλα στην άλλη. Έκτισε πέτρινα στηθαία (τοιχεία) προστασίας προς την πλευρά της θάλασσας και έστρωσε με λιθόστρωτο (καλντερίμι) τα δύσβατα μονοπάτια μιας διαδρομής δύο ωρών. Έκανε ένα τόσο σπουδαίο αγαθοεργό έργο, που δεν περιγράφεται με λόγια. Αφού το διασχίσαμε με άνεση, φτάσαμε σε (...) ώρες στον:

Ποταμό Φίδαρη (Yilan çayı): Είναι ένας μέγας και ορμητικός ποταμός. Οι πηγές του ξεκινούν από τα βουνά του **Καρπενησίου** (Kerbeneş), περνά από αυτή την περιοχή και χύνεται στον Κόλπο (Πατραϊκό), ανάμεσα στο **Γαλατά** και την κωμόπολη του **Μποχώρι** (Bihor - σημερινή Ευηνοχώρι). Για τρεις ολόκληρους μήνες τον χρόνο ο ποταμός αυτός διασχίζεται μόνο με πλοιάρια, ενώ τον υπόλοιπο καιρό είναι δυνατόν να περαστεί με άλογα.

Προχωρώντας κατά μήκος του εν λόγω ποταμού για 4 ώρες δυτικά, στην εσωτερική πλευρά του **Μικρού βουνού της Κακιάς Σκάλας**, φτάσαμε σε 2 ώρες στο:

Χωριό Γαλατάς (Karye-i Galata): Ανήκει στα χωριά της Ναυπάκτου, καθώς τα σύνορα της Ναυπάκτου τελειώνουν στον ποταμό Φίδαρη. Το χωριό με το όνομα Γαλατάς έχει εκατό σπίτια, είναι ανθηρό με κήπους και περιβόλια, και αποτελεί ένα χριστιανικό χωριό (kerefe/kefer) που είναι ζιαμέτι (μεγάλο τιμάριο).

Αφού διασχίσαμε τον ποταμό Φίδαρη με τα άλογα, περνώντας μέσα από μεγάλες δυσκολίες και ταλαιπωρία, φτάσαμε στην απέναντι όχθη σε ένα επίπεδο μέρος.

Περιγραφή της Ανθηρής Κωμόπολης του Μποχώρη (Bihor)

Είναι μια όμορφη κωμόπολη στα όρια του Σαντζακίου του **Κάρλελι**, στις όχθες του ποταμού **Φίδαρη** (Εύηνου), με διακόσια σπίτια καλυμμένα με κεραμίδια, περιτριγυρισμένα από κήπους και περιβόλια. Διαθέτει ένα τζαμί με κεραμοσκεπή και δέκα μικρά καταστήματα. Δεν υπάρχουν άλλα χάνια, λουτρά ή δημόσια κτίρια. Αποτελεί πρόσοδο (hâss) του Μεγάλου Βεζίρη και διοικείται από τον ηγεμόνα του **Ανατολικού** (Aitoloakoz - Αιτωλικό). Είναι δικαστική περιφέρεια (καζάς) με βαθμό εκατόν πενήντα άσπρα (akçe), αν και περιστασιακά προσαρτάται στον καζά της Ναυπάκτου.

Οι κάτοικοί του είναι όλοι ψαράδες και κηπουροί. Εδώ παράγεται η λεγόμενη **σταφίδα** (istafilya), μια μικρόκαρπη μαύρη κορινθιακή σταφίδα χωρίς κουκούτσια, την οποία αποξηραίνουν και μεταφέρουν με πλοία στην Ευρώπη (Frengistân).

Επίσης, παράγεται **αυγοτάραχο** από κέφαλους, το οποίο μοιάζει με αχάτη της Υεμένης. Το βουτούν σε κίτρινο κερύ μέλισσας και αυτό επίσης εξάγεται στην Ευρώπη· ένα κομμάτι που ζυγίζει σαράντα με πενήντα δράμια πωλείται για ένα χρυσό φλουρί. Έχει άρωμα σαν μόσχος και είναι εξαιρετικά δυναμωτικό.

Παράγονται ακόμη εκλεκτές ελιές. Επειδή στα βουνά του υπάρχουν πολλές μουριές, το **μετάξι** που παράγεται είναι πιο απαλό και εκλεκτό από το μετάξι της περιοχής Λαχιτζάν της Περσίας. Όλοι οι κάτοικοι είναι μεταξουργοί, όπως και οι κάτοικοι του Μοριά, καθώς το μετάξι αποτελεί σπουδαίο προϊόν που εξάγεται στην Ευρώπη. Στα βόρεια της κωμόπολης, σε απόσταση βολής τόξου, βρίσκεται:

Ο Τεκές του (...): Ένας τόπος αναψυχής σαν τον κήπο της Εδέμ. Είναι ένας **τεκές των Μπεκτασήδων**, ο οποίος στο προαύλιο και στους γύρω κήπους είναι στολισμένος με πανύψηλα κυπαρίσσια. Προσφέρονται άφθονα αγαθά στους περαστικούς και τους οδοιπόρους, αν και τώρα, με σουλτανικό διάταγμα, έχει εγκατασταθεί και διαμένει εκεί ένας σείχης του τάγματος των **Χαλβετί**.

Από εκεί, συνεχίζοντας προς τα δυτικά, περάσαμε μέσα από καλλιεργημένα και εύφορα μέρη, όπου βρίσκονται τα τσιφλίκια του γιου του Ντουράκ Πασά, του (...) Πασά, του Αλή Εφέντη και του Εμπουσουούντ Αγά.

Περί του Επαίνου της Ανθηρής Κωμόπολης του Μεσολογγίου (Miselonka)

Στη γλώσσα των Ρωμιών (Ελληνικά) σημαίνει (...). Είναι μια περιφέρεια (νάχιγε) που υπάγεται στον καζά του κάστρου του **Αγγελοκάστρου** (Angili), στο Σαντζάκι του **Κάρλελι**. Βρίσκεται σε ένα αμώδες μέρος στην άκρη της θάλασσας, σε μια τοποθεσία που μοιάζει με νησί. Η διοίκησή του είναι προσαρτημένη στην πρόσοδο (hâss) του **Ανατολικού** (Αιτωλικού) των Μεγάλων Βεζιρηδών και ελέγχεται από έναν επίτροπο (emîn).

Συνολικά υπάρχουν **τριακόσια σπίτια** με κεραμίδια, όπου κατοικούν μουσουλμάνοι και χριστιανοί. Διαθέτει ένα τζαμί, ένα σχολείο (μεκτέμπ), έναν μεντρεσέ για σπουδαστές (suhtevât), δέκα καταστήματα, έναν τεκέ, ένα χάνι και ένα μικρό λουτρό (χαμάμ). Δεν υπάρχουν άλλα δημόσια κτίρια, αλλά οι κήποι και τα περιβόλια του είναι πάρα πολλά. Όλοι οι κάτοικοί του ζουν από το εμπόριο της **σταφίδας** (istafilya), του **αυγοτάραχου** (balik yumurtasi) και του **μεταξιού**· είναι ένας τόπος εξαιρετικά εύφορος.

Στη νότια πλευρά του υπάρχουν ρηγά νερά με διάσπαρτα νησάκια. Εκεί βρίσκονται εκατοντάδες **νταλιάνια (ιχθυοτροφεία)**, τα οποία ανήκουν όλα στο κράτος (mîrî). Αν κάποιος ψαρέψει έστω και ένα ψάρι χωρίς άδεια, τον τιμωρούν με πρόστιμο. Ωστόσο, οι νεαροί υπηρέτες ψαρεύουν κέφαλους κάθε νύχτα· δεν τους τιμωρούν, αλλά τους πληρώνουν την αμοιβή για τους κέφαλους που πιάνουν. Σε αυτή την τοποθεσία, μέσα στη θάλασσα, φαίνεται το:

Νησί του (...): Φαίνεται σε απόσταση περίπου δέκα μιλίων. Και στις τέσσερις πλευρές του υπάρχουν νταλιάνια. Στα δυτικά αυτής της κωμόπολης, η διαδρομή συνεχίζεται δίπλα στη θάλασσα πάνω σε αμμώδη επίπεδα εδάφη, όπου δεν υπάρχει καθόλου πέτρα. Αφού περιηγηθήκαμε σε ανθηρά χωριά για 5 ώρες, φτάσαμε στο Ανατολικό.

Περί της Κατάστασης του Νησιού του Ανατολικού (Αιτωλικού)

Το ονομάζουν επίσης **Αναντολκόζ**. Υπάγεται στο Σαντζάκι του **Κάρλελι** και στη δικαιοδοσία (νιαμπέτ) του **Αγγελοκάστρου** (Angili). Αποτελεί προσωπική πρόσοδο (hâss) των Μεγάλων Βεζιρηδών, μια περιοχή με ειδικό φορολογικό καθεστώς και μεγάλη οικονομική αξία, της οποίας η εκμετάλλευση (ιλτιζάμ) αποδίδει (...) φορτία ακτσέδων. Διοικείται από τους αγάδες του Μεγάλου Βεζιρη, οι οποίοι ασκούν την εξουσία με εκατό άνδρες. Υπάρχει κεχαγιάς των σπαχήδων, σερδάρης των γενιτσάρων, επόπτης αγοράς, εισπράκτορας φόρων και επόπτες των ιχθυοτροφείων (balik emînleri).

Η κωμόπολη βρίσκεται μέσα στη θάλασσα, σε απόσταση μιας βολής τουφεκιού από την ξηρά, πάνω σε ένα μικρό νησάκι με περίμετρο δύο μιλίων. Διαθέτει ένα τζαμί, ένα χάνι, έναν μεντρεσέ και ένα σχολείο. Είναι μια περιποιημένη και στολισμένη πολίχνη με εκατό μουσουλμανικά σπίτια και εκατό σπίτια απίστων (χριστιανών). συνολικά υπάρχουν **πεντακόσια σπίτια**, μικρά και μεγάλα, όλα καλυμμένα με κεραμίδια. Όλοι οι κάτοικοι είναι ψαράδες και καλλιεργητές σταφίδας.

Και εδώ το **αυγοτάραχο** είναι φημισμένο. Το αυγοτάραχο που παράγεται εδώ, τόσο φρέσκο, κίτρινο σαν το ζαφορά, νόστιμο και με άρωμα σαν το κεχριμπάρι, δεν υπάρχει σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου. Στέλνεται ως δώρο σε Σουλτάνους και Βασιλείς· είναι ένας εξαιρετικά δυναμωτικός μεζές για τις γιορτές, δηλαδή ένας «μεζές για το κρασί που διώχνει τις ντροπές». Και αυτό το αυγοτάραχο το βουτούν σε κίτρινο κερύ και το πωλούν σε όλη την Ευρώπη (Frengistân) προς ένα χρυσό φλουρί το κάθε κομμάτι (μισκάλι), αν και το καθένα ζυγίζει μόλις πενήντα δράμια.

Οι κήποι αυτής της πόλης βρίσκονται στην ανατολική πλευρά του νησιού, στη στεριά της Ρούμελης, όπου υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα με αμπέλια **μαύρης σταφίδας** (κισμής). Όλοι οι κάτοικοι, πιστοί και μη, μιλούν **Ρωμαίικα** (**Ελληνικά**) και γνωρίζουν ελάχιστα τη γλώσσα των μουσουλμάνων (Τουρκικά). Οι περισσότερες σύζυγοι των μουσουλμάνων είναι Ρωμιές.

Η Λιμνοθάλασσα και η Ιστορική Μνήμη της Ναυμαχίας

Προς τον Βορρά, ο κόλπος του Αιτωλικού είναι εξαιρετικά ρηχός, με μήκος περίπου είκοσι πέντε μίλια. Και στις δύο πλευρές του υπάρχουν ανθηρά τσιφλίκια.

Καθώς ξεκινήσαμε από εκεί, αφήνοντας τον κόλπο στα αριστερά μας, προχωρήσαμε προς τον Βορρά μέσα από επίπεδα εδάφη και πυκνά δάση. Ενώ περνούσαμε με ευχαρίστηση μέσα από τα τσιφλίκια, είδαμε πολλά **νεκροταφεία μαρτύρων**. Μάθαμε ότι το έτος 979 [1571 μ.Χ.], την εποχή της κατάκτησης της Κύπρου, όταν ο στόλος μας με τριακόσια πλοία υπό τον Περτέβ Πασά, τον Κιλίτζ Αλή Πασά και τον Καπετάν Πασά Μουεζινζαντέ συνάντησε τον ενετικό στόλο (Ιερή Συμμαχία), έγινε σε αυτά τα μέρη μια **μεγάλη ναυμαχία**. Τότε ο Καπετάν Πασάς Μουεζινζαντέ έπεσε ηρωικά (μαρτύρησε), ο στόλος μας ηττήθηκε και τα πλοία βγήκαν στη στεριά. Οι τάφοι που είδαμε ανήκουν στις χιλιάδες πολεμιστές (γαζήδες) που σφάγιασαν οι άπιστοι. Αυτή η μεγάλη καταστροφή, που ονομάζουν «**Συντριβή του Στόλου**» (Donanma Singini - Ναυμαχία της Ναυπάκτου), συνέβη εδώ κοντά, ανάμεσα στο Αιτωλικό και το Αγγελόκαστρο.

Περιγραφή του Κάστρου του Αγγελοκάστρου (Angili Kasrı)

{Το ονομάζουν επίσης Ερέγλι Κασρί.} Στη γλώσσα των Ρωμιών σημαίνει «**Κάστρο των Αγγέλων**». Και αληθινά, οι άνδρες και οι γυναίκες του είναι όμορφοι σαν άγγελοι. Πρώτοι κτίτορες ήταν οι Ρωμιοί βασιλείς. Κατακτήθηκε από τους Ενετούς το έτος (...) επί Σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' του Βελή. Καθώς ο **Φαΐκ Πασάς** κατευθυνόταν προς τη Ναύπακτο για ενισχύσεις, χιλιάδες άπιστοι βγήκαν από αυτό το κάστρο και του επιτέθηκαν. Με τη βοήθεια του Θεού, ο Φαΐκ Πασάς νίκησε, πολλοί εχθροί σφάγιασαν και άλλοι αιχμαλωτίστηκαν. Στη συνέχεια, ο Πασάς πολιόρκησε το κάστρο για δέκα μερόνυχτα και τελικά το κατέλαβε από τα χέρια της κόρης του Ενετού βασιλιά, που ονομαζόταν **Άντζελ** (Angel), την οποία και αιχμαλώτισε.

Λέγεται από τους ιστορικούς ότι η κατάληψη του Αγγελοκάστρου ήταν η αιτία που παραδόθηκε και η Ναύπακτος. Ο Σουλτάνος Βαγιαζίτ αντάμειψε τον Φαΐκ Πασά δίνοντάς του το **Σαντζάκι της Ναυπάκτου** με τον βαθμό των δύο ιππουρίδων (τούγια).

Διοίκηση και Στρατιωτική Ισχύς

Σύμφωνα με την απογραφή του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, το Αγγελόκαστρο είναι η **πρωτεύουσα (έδρα) του Μπέη του Σαντζακίου του Κάρλελι**, το οποίο υπάγεται στο Εγιαλέτι του Αιγαίου (Cezâ'ir). Η ετήσια πρόσοδος (hâss) του Μπέη είναι 4.000.000 άσπρα (akçe). Διαθέτει 11 ζιαμέτια και 119 τιμάρια. Σε καιρό πολέμου, μαζί με τους ένοπλους οπαδούς, συγκεντρώνονται **τέσσερις χιλιάδες**

στρατιώτες, οι οποίοι εκστρατεύουν στη θάλασσα με τρεις γαλέρες υπό τις διαταγές του Καπετάν Πασά. Υπάρχει κεχαγιάς των σπαχήδων, σεργάρης των γενιτσάρων, φρούραρχος (ντιζντάρης) και εβδομήντα στρατιώτες φρουράς. Είναι δικαστική περιφέρεια (καζάς) 150 άσπρα (akçe), η οποία έχει παραχωρηθεί ως ισόβια πρόσοδος (αρπαλίκι) στον Μουφτή της Ναυπάκτου, Αλή Εφέντη. Η περιφέρεια περιλαμβάνει σαράντα πέντε ανθηρά χωριά.

Συνολικά στο Σαντζάκι του Κάρλελι υπάγονται έξι καζάδες: **Ξηρόμερο** (Oksoromeroz), **Βάλτος** (Valtoz), **Βραχώρι** (Lahor), **Βόνιτσα** (Volice), **Αγγελόκαστρο**, και **Αγία Μαύρα** (Λευκάδα). Συνολικά υπάρχουν 645 χωριά στο Κάρλελι, εκτός από τα 110 χωριά που είναι σουλτανικά χάσια ή βακούφια. Είναι μια περιοχή δύσβατη αλλά πολύ εύφορη.

Η Μορφή του Κάστρου και η Πόλη

Το κάστρο βρίσκεται δίπλα στη **Λίμνη του Αγγελοκάστρου** (Λυσιμαχία), πάνω σε έναν απότομο και μυτερό λόφο. Έχει σχήμα παραλληλόγραμμο, είναι κτισμένο με λαξευμένη πέτρα και η περίμετρος του επάνω κάστρου είναι διακόσια βήματα μήκος και εκατό πλάτος. Το εξωτερικό τείχος έχει περίμετρο χίλια βήματα και αποτελείται από τρία επίπεδα τειχών. Δεν έχει τάφρο, καθώς περιβάλλεται από απόκρημνους βράχους. Έχει μόνο μία πύλη προς τον Νότο, με διπλές σιδερένιες πόρτες.

Στο μεσαίο κάστρο υπάρχει το **Τζαμί του Σουλτάνου Βαγιαζίτ**, ένα αρχαίο κτίσμα με κεραμίδια και πέτρινο μινάρε. Μέσα στο κάστρο δεν υπάρχουν πλέον κάτοικοι, παρά μόνο κήποι, και η πύλη παραμένει συνήθως κλειστή. Όλοι οι κάτοικοι και οι στρατιώτες ζουν στο προάστιο (βαρώσι), κάτω στην κοιλάδα.

Το **Βαρώσι** αποτελείται από **τριακόσια σπίτια** με κεραμίδια και κήπους. Υπάρχει ένα μετζίτ δίπλα στο δικαστήριο, αλλά η προσευχή της Παρασκευής και των εορτών γίνεται στο επάνω τζαμί του Βαγιαζίτ. Υπάρχουν δώδεκα καταστήματα, ένας μεντρεσέ, ένα σχολείο, δύο τεκέδες, ένα μικρό χάνι και ένα μικρό λουτρό (χαμάμ).

Τα Νερά και το Περίφημο Χέλι

Μέσα στην πόλη κυλά ένα ρέμα και κάτω από ένα πέτρινο μονότοξο γεφύρι αναβλύζει μια πηγή με «νερό της ζωής». Όλοι οι κάτοικοι μιλούν **Ρωμαίικα** (**Ελληνικά**).

Στη λίμνη του Αγγελοκάστρου υπάρχουν αμέτρητα **χέλια** (yilan balığı). Τα παστώνουν και τα εμπορεύονται σε άλλες επαρχίες. Διαθέτει θαυμαστά νταλιάνια. Τέτοια χέλια μόνο στη λίμνη Μπογιάνα της Σκόδρας (Αλβανία) βρίσκονται· είναι πεντανόστιμα, σαν φρέσκο μεδούλι. Λένε πως όποιος τα τρώει δεν αρρωσταίνει ποτέ, καθώς είναι ωφέλιμα και δυναμωτικά. Τα έσοδα της λίμνης ανήκουν στον Μεγάλο Βεζίρη και υπάγονται στη διοίκηση του Αιτωλικού.

Αφού διασχίσαμε το πέτρινο γεφύρι με τις επτά καμάρες (επτά τοξωτά) στην άκρη των νταλιάνιων της λίμνης, προχωρήσαμε προς τα ανατολικά στην απέραντη πεδιάδα βόρεια του Αγγελοκάστρου για δύο ώρες, κυνηγώντας και περνώντας μέσα από κατοικημένα χωριά.

Περιγραφή της Ανθηρής Κωμόπολης του Βραχωρίου (Virahor)

Το όνομά του στη γλώσσα των Ρωμιών σημαίνει (...). Βρίσκεται στο Σαντζάκι του **Κάρλελι** και υπάγεται στη διοίκηση (νάχιγε) του **Βραχωρίου** (; Lahor). Είναι ένα ελεύθερο ζιαμέτι (μεγάλο τιμάριο).

Αποτελείται από **τριακόσια πέτρινα αρχοντικά** (σεράγια) με κεραμίδια και απέραντους κήπους. Δεν υπάρχουν καθόλου φτωχικά σπίτια εδώ· όλοι οι κάτοικοι είναι πασάδες, μπέηδες και γόννοι ευγενών οικογενειών. Είναι κτισμένο στους πρόποδες ενός λόφου και περιβάλλεται από κήπους που μοιάζουν με την Εδέμ. Διαθέτει **τρία τζαμιά** με πέτρινους μινάρεδες, έντεκα συνοικιακά μετζίτ, δύο μεντρεσέδες, τρία σχολεία, δύο τεκέδες και ένα ευχάριστο λουτρό (χαμάμ).

Υπάρχουν σαράντα καταστήματα, αλλά δεν υπάρχει μπεζεστένι (σκεπαστή αγορά). Παρόλα αυτά, βρίσκει κανείς πολύτιμα υφάσματα και σπάνια εμπορεύματα. Η αγορά βρίσκεται σε μια πλατεία που μοιάζει με τόπο αναψυχής, όπου υπάρχουν **πελώρια πλατάνια**, όμοια των οποίων δεν υπάρχουν σε Ρούμελη, Αραβία ή Περσία. Η σκιά τους είναι τόσο πυκνή που ο ήλιος δεν αγγίζει ποτέ το έδαφος. Εκεί υπάρχει ένα πηγάδι με «νερό της ζωής», που τον Ιούλιο είναι παγωμένο σαν πάγος.

Στην άκρη ενός πέτρινου γεφυριού υπάρχει ένα καφενείο, στολισμένο σαν κινέζικο εργαστήριο τέχνης, όπου συγκεντρώνονται όλοι οι μορφωμένοι περιηγητές. Κάτω από τα πλατάνια υπάρχουν εξέδρες με κάγκελα όπου οι οδοιπόροι ξεκουράζονται, πίνουν τον καφέ τους και απολαμβάνουν το κελάηδισμα χιλιάδων πουλιών που φωλιάζουν στα δέντρα. Τέτοια πλατάνια μόνο στην Κω, μπροστά στην πύλη του κάστρου, υπάρχουν.

Οι Άρχοντες του Βραχωρίου

Αν και μικρή, η πόλη είναι έδρα ισχυρών ανδρών. Μεταξύ των προκρίτων ξεχωρίζει ο **Αμπντί Πασάς των Μπουραζογλαίων** (Burnazogullari), που είναι Μπεηλέρμπεης, και οι επτά αδελφοί του που είναι επίσης Μίρι-Μιράν (υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι). Τα αρχοντικά τους είναι τόσο μεγάλα που στις αυλές τους εκατοντάδες ιππείς παίζουν τζιρίτι (παραδοσιακό παιχνίδι με ακόντια) υπό τους ήχους τυμπάνων. Όλοι οι πρόκριτοι είναι συγγενείς μεταξύ τους. Μου δήλωσαν την υποταγή τους στο σουλτανικό διάταγμα για τη φύλαξη της Μάνης και με τίμησαν με δώρα.

Και αυτοί οι κάτοικοι μιλούν **Ρωμαίικα (Ελληνικά)**. Οι νέοι φορούν αλγερινές ενδυμασίες και φέσια, ενώ οι πρόκριτοι φορούν πολυτελή γούνινα πανωφόρια και σαμούρια. Τα προϊόντα τους είναι κάνναβη, ρύζι, λεμόνια, νεράντζια και ελιές, καθώς το κλίμα είναι εξαιρετικά ήπιο.

Η Διαδρομή: Καλύβια, Αχελώος και η Τραγωδία στη Βόνιτσα

Συνεχίζοντας τη διαδρομή, φτάσαμε στο χωριό **Καλύβια** (Karye-i Kaliva), όπου υπάρχουν είκοσι πανύψηλα κυπαρίσσια φυτεμένα με γεωμετρική ακρίβεια γύρω από ένα τζαμί, όμοια με εκείνα του Αρχανού στην Κρήτη.

Στη συνέχεια συναντήσαμε τον **ποταμό Ασπροπόταμο (Aspir nehri - Αχελώος)**. Είναι ορμητικός σαν θάλασσα. Επειδή δεν μπορέσαμε να τον διασχίσουμε εκεί, ανεβήκαμε ψηλότερα σε ένα πέρασμα. Ο Αχελώος πηγάζει από τα βουνά των Αγράφων (Zebân) και της Άρτας, και χύνεται στο Ιόνιο απέναντι από την ενετική **Κεφαλονιά**.

Στη συνέχεια περάσαμε από το χωριό **Βασιλική** (Karye-i Vasil). Εκείνη τη νύχτα, οι δούλοι του βοεβόδα (σουμπασή) τον σκότωσαν και τράπηκαν σε φυγή. Εγώ, μαζί με τους χωρικούς, τους καταδίωξα στα βουνά και τους πιάσαμε την αυγή σε ένα πέρασμα ποταμού. Τους δέσαμε και τους οδηγήσαμε πίσω στο κάστρο της **Βόνιτσας** (Voliçse).

Στο δικαστήριο της Βόνιτσας, οι τέσσερις δούλοι ομολόγησαν:

«Ο αφέντης μας ήταν διαρκώς μεθυσμένος και κάθε βράδυ μας κακοποιούσε σεξουαλικά. Μέσα στην απελπισία μας τον σκοτώσαμε τη νύχτα και φύγαμε, αλλά αυτός ο Εβλιγιά Αγάς μας έπιασε».

Με την άδεια του ιεροδίκη (καδή), οι δούλοι μου εκτέλεσαν τους τέσσερις φονιάδες με το σπαθί, κόβοντάς τους σε κομμάτια.

Προς την Αγία Μαύρα (Λευκάδα)

Αφού ολοκληρώθηκε η δίκη, συνεχίσαμε προς τα δυτικά μέσα από δάση και ρηχές θάλασσες με αμέτρητα νταλιάνια. Η περιοχή είναι γεμάτη με τα περιβόλια και τα τσιφλίκια των κατοίκων της **Αγίας Μαύρας** (Λευκάδας). Προχωρώντας παραθαλάσσια ανάμεσα σε κουμαριές και δάφνες που μοσχοβολούσαν μόσχο και κεχριμπάρι, φτάσαμε σε έναν μικρό λόφο.

Το Ερημητήριο του Ντερβίς Χουσεΐν Αγά

Ανατολικά του κάστρου της Αγίας Μαύρας, σε απόσταση τετρακοσίων βημάτων μετά τις ξύλινες γέφυρες, πάνω σε έναν απόκρημνο βράχο, βρίσκεται ένας τεκές που μοιάζει με φρούριο. Διαθέτει πύργο, πλατεία, εβδομήντα δωμάτια για τους δερβίσηδες του τάγματος των Τζελβετί (Celvetiyye), ξενώνες, μαγειρεία, κελάρια και ένα μετζίτ. Είναι ένας τόπος αναψυχής με κήπους σαν την Εδέμ, όπου οι μορφωμένοι φίλοι της Αγίας Μαύρας συγκεντρώνονται για πνευματικές συζητήσεις και θρησκευτική ανάταση (zikr).

Η Πρόσβαση στο Κάστρο μέσω της Θάλασσας

Κατεβαίνοντας από τον τεκέ, αντικρίζει κανείς μικρά νησάκια μέσα στη θάλασσα. Φτάνοντας στις ξύλινες γέφυρες της Αγίας Μαύρας, πρέπει να διασχίσει κανείς την «**Αλμυρή Λίμνη**» (Acideryâ - τη λιμνοθάλασσα). Η διαδρομή γίνεται μέσα στο νερό, όπου το ύψος φτάνει άλλοτε μέχρι το γόνατο του αλόγου και άλλοτε μέχρι το στήθος ή τους αναβολείς. Είναι επικίνδυνο να πλησιάσει κανείς πολύ τις γέφυρες στα δεξιά, γιατί το έδαφος είναι αμμώδες και βαλτώδες· αν κάποιος βουλιάξει εκεί, δεν σώζεται ούτε ο ίδιος ούτε το αλόγό του. Μετά από ένα τέταρτο της ώρας ιππασίας μέσα στο νερό, φτάνει κανείς με ασφάλεια στο νεκροταφείο και στο:

Προάστιο του Μαρτυρίου (Varos-ı Şehîdlik): Αποτελείται από σαράντα με πενήντα σπίτια καλυμμένα με κεραμίδια, όλα κατασκευασμένα από ξύλο (τσατμά), χωρίς πέτρινους τοίχους. Εκεί κατοικούν Ρωμιοί και Μουσουλμάνοι.

Η Ιστορία και η Κατάληψη της Αγίας Μαύρας

Το όνομα «Αγία Μαύρα» στη γλώσσα των Ρωμιών σημαίνει «μάτια μου, ψυχή μου, αγία» (σημ: *λαϊκή ετυμολογία του Εβλιγιά*). Κτίστηκε από τους Βενετούς. Στην εποχή του **Σουλτάνου Σελήμ Β'**, οι Βενετοί, βλέποντας ότι δεν μπορούσαν να κρατήσουν το κάστρο λόγω των επιθέσεων των γαζήδων από την Άρτα, τα Ιωάννινα και την Πρέβεζα, πρότειναν ανταλλαγή: να παραδώσουν την Αγία Μαύρα στους Οθωμανούς και να λάβουν ως αντάλλαγμα τη **Ζάκυνθο** (Zakilse) και την **Κεφαλονιά**.

Ο Εβλιγιά σχολιάζει ότι αυτή η ανταλλαγή ήταν κακή συμφωνία για τους Οθωμανούς, καθώς η Ζάκυνθος και η Κεφαλονιά είναι πολύ εύφορες, παράγουν πολύτιμες βαφές (ριζάρι) για φέσια και υφάσματα και αποδίδουν τεράστια έσοδα, ενώ η Αγία Μαύρα δεν αποδίδει σχεδόν τίποτα και απαιτεί μεγάλα έξοδα για τη μισθοδοσία της φρουράς. Ωστόσο, η κατοχή της προσφέρει ασφάλεια στις γύρω περιοχές (Άρτα, Αιτωλικό κ.λπ.).

Μετά την παράδοση, ο **Κιλίτζ Αλή Πασάς** έχτισε ένα εξωτερικό τείχος γύρω από το παλιό κάστρο μέσα σε ένα χρόνο. Έτσι, το παλιό βενετσιάνικο κάστρο παρέμεινε ως εσωτερικό φρούριο (İç Kale).

Διοίκηση και Οχύρωση

Η Αγία Μαύρα είναι η έδρα του Μπέη της Αγίας Μαύρας στο Εγιαλέτι του Καπετάν Πασά. Ο Μπέης έχει πρόσοδο 4.000.000 άσπρα (akçe) και διοικεί 2.000 στρατιώτες. Η φρουρά του κάστρου αποτελείται από 1.085 άνδρες.

Το Κάστρο: Δεν είναι κτισμένο πάνω σε βράχο, αλλά πάνω σε άμμο μέσα στη λιμνοθάλασσα. Το νέο τείχος που έχτισε ο Σελήμ Β' έχει σχήμα πενταγώνου. Η περίμετρός του είναι 1.500 βήματα. Τα τείχη έχουν ύψος 20 πήχεις και είναι εξαιρετικά πλατιά (7 πήχεις πάχος), ώστε να αντέχουν τους κανονιοβολισμούς.

Οι Πύλες: Υπάρχουν τρεις πύλες. Η μία είναι η παλιά βενετσιάνικη πύλη στο εσωτερικό κάστρο, με διπλές σιδερένιες πόρτες. Η εξωτερική πύλη του Σελήμ Β' κοιτάζει προς τον Νότο και έχει τετραπλές σιδερένιες πόρτες, ανάμεσα στις οποίες βρίσκονται πάνοπλοι φρουροί.

Το Εσωτερικό της Πόλης: Μέσα στο κάστρο υπάρχουν **διακόσια σπίτια**, πέτρινα και πολυώροφα (5-6 ορόφων), που σώθηκαν ανέπαφα επειδή το κάστρο παραδόθηκε με συμφωνία και δεν πολιορκήθηκε. Οι δρόμοι είναι στενοί και σκοτεινοί, αλλά στρωμένοι με λευκό λιθόστρωτο. Δεν υπάρχουν κήποι μέσα στο κάστρο.

Υπάρχουν τρεις συνοικίες: του Εσωτερικού Κάστρου, του Πασά και του Σουλτάνου (Hunkâr). Στα σπίτια υπάρχουν πολεμίστρες (mazgal) σε κάθε όροφο, ώστε σε περίπτωση πολιορκίας κάθε σπίτι να μετατρέπεται σε οχυρό. Το κάστρο διαθέτει **196 κανόνια**, σιτοβολώνες και στέρνες σε κάθε αρχοντικό.

Κτίρια:

- **Πέντε τζαμιά:** Το κυριότερο είναι το Τζαμί του Σουλτάνου (Hunkâr), που ήταν παλαιότερα εκκλησία.
- Ένας μεντρεσές, δύο σχολεία, ένας τεκές.
- Ένα λουτρό (χαμάμ) και ένα μικρό χάνι.
- **Έξι κρήνες:** Η πιο σημαντική είναι η κρήνη του Αχμέτ Αγά. Το νερό μεταφέρεται από το νησί της Λευκάδας στο κάστρο μέσω ενός **υδραγωγείου** που περνά μέσα από τη θάλασσα.

Η Επιγραφή της Κρήνης του Αχμέτ Αγά

Η ιστορία (το χρονικό) αυτής της κρήνης είναι η εξής:

*Εκείνη η πηγή της γενναιοδωρίας, ο Αχμέτ, πέτυχε τον σκοπό του,
Έφτιαξε μια κρήνη με σχήμα πολύ κομψό,
Ο Σεβερλί είπε το χρονικό για το έτος της:
«Στο όνομά της είναι η ίδια η πηγή Σελσεμπίλ του Παραδείσου».
Έτος 1028 [1618/1619 μ.Χ.].*

Περιγραφή του Εξωτερικού Προαστίου (Βαρώσι)

Βγαίνοντας από τη μεγάλη πύλη του κάστρου προς την πλευρά του νησιού της Λευκάδας, διασχίζει κανείς μια ξύλινη κρεμαστή γέφυρα πενήντα βημάτων πάνω από την τάφρο, η οποία είναι γεμάτη μέχρι πάνω με το νερό της θάλασσας. Το μεγάλο βαρώσι βρίσκεται σε ένα επίπεδο, αμμόδες και καθαρό μέρος και αποτελείται από **τριακόσια σπίτια** με κεραμίδια και αυλές, ορισμένα με κήπους. Μόνο δέκα σπίτια ανήκουν σε μουσουλμάνους· τα υπόλοιπα είναι κατοικίες χριστιανών (των «πολυθεϊστών»).

Όλα τα σπίτια είναι **ξύλινα** και δεν υπάρχει κανένα πέτρινο κτίσμα. Επειδή η περιοχή είναι παραμεθόριος, οι αρχές του κάστρου εμποδίζουν το κτίσιμο πέτρινων σπιτιών στο προάστιο. Ο λόγος είναι ο φόβος μήπως ο εχθρός καταλάβει το βαρώσι και χρησιμοποιήσει τα πέτρινα σπίτια ως οχυρά (ταμπούρια) για να χτυπήσει το κάστρο. Υπάρχει μόνο ένα ξύλινο τζαμί στην αγορά, του οποίου και ο μινάρες είναι ξύλινος.

Υπάρχουν **εκατό καταστήματα**, κυρίως αρωματοπωλεία (αττάρηδες) και τσαγκάρικα που φτιάχνουν μαύρα ευρωπαϊκά παπούτσια. Εκεί βρίσκεται το δικαστήριο (μαχκεμέ) και το σαράι του καϊμακάμη (αντιπροσώπου) του Καπετάν Πασά. Υπάρχει επίσης ένας τεκές, ένα σχολείο, ένα μετζίτ και δύο χάνια. Το προάστιο αυτό εκτείνεται πάνω σε μια στενή αμμώδη γλώσσα γης, σαν μια λεπτή γλώσσα που προεξέχει 250 βήματα μέσα στη θάλασσα. Διαθέτει τέσσερις κρήνες, επτά εκκλησούλες και επτά Ρωμιούς «πορτογιόρους» (portoyoroz), δηλαδή δημογέροντες (κεχαγιάδες της πόλης).

Η Ζωή των Λεβέντηδων και των Πειρατών

Οι **ταβέρνες** (*meyhâne*) είναι πάρα πολλές. Εκεί οι «λεβέντες» (ναύτες/στρατιώτες) του κάστρου γλεντούν μέρα-νύχτα με νταούλια και ζουρνάδες· επικρατεί μια διαρκής φασαρία, μουσική και γλέντι, λες και βρίσκεσαι στο **Αλγέρι**.

Πρόκειται για έναν τόπο αδίστακτο, αλλά επειδή οι πολεμιστές (γαζήδες) του είναι αγωνιστές της πίστης και πληρώματα των φρεγατών, οι αρχές τους δείχνουν ανοχή. Όλοι τους, μικροί και μεγάλοι, ντύνονται και συμπεριφέρονται σαν **Αλγερινοί**: φορούν κόκκινα φέσια, κόκκινα γιλέκα, μεταξωτές ζώνες στη μέση με διπλά μαχαίρια, και κρατούν τσεκούρια και μπαλτάδες. Κυκλοφορούν με γυμνά πόδια, φορώντας μαύρα παπούτσια (*fillar*), κάπες (*kapud*) και κόκκινα υφάσματα (*ihram*), απολαμβάνοντας τη ζωή.

Επειδή η Αγία Μαύρα δεν είναι πάνω σε κεντρικό πέρασμα, οι κάτοικοί της δεν έχουν πολλές επαφές με ανθρώπους από άλλα μέρη. Είναι όμως **πολύ γενναίοι και ριφοκίνδυνοι πολεμιστές**, που έχουν γίνει «αγκάθι στα μάτια» της Ευρώπης. Μιλούν **Ρωμαίικα (Ελληνικά)** με μεγάλη ευφράδεια, καθώς και ευρωπαϊκές γλώσσες (Φράγκικα). Το κλίμα όμως είναι βαρύ. Οι πολεμιστές αυτοί επιβιβάζονται διαρκώς στις φρεγάτες τους, λεηλατούν τα βάθη της Ευρώπης και επιστρέφουν νικητές στην Αγία Μαύρα με τα λάφυρα. Ξοδεύουν τα κέρδη τους στα γλέντια μέχρι να μείνουν πεντάφτωχοι και μετά ξεκινούν πάλι για νέα εκστρατεία. Αυτός είναι ο τρόπος ζωής τους, αν και υπάρχουν ανάμεσά τους και πολύ ευσεβείς νέοι.

Περιγραφή του Νησιού της Λευκάδας

Το ονομάζουν Λευκάδα. Στη γλώσσα των Ρωμιών σημαίνει (...). Βρίσκεται νότια του προαστίου (βαρώσι) της Αγίας Μαύρας· είναι ένα νησί ορεινό, γεμάτο αμπέλια, κήπους, πηγές με «νερό της ζωής» και έχει πολύ ευχάριστο κλίμα.

Αν και η Λευκάδα βρίσκεται νότια της Αγίας Μαύρας σε απόσταση δύο μιλίων, η θάλασσα ενδιάμεσα είναι τόσο ρηχή που ένας άνθρωπος μπορεί να σηκώσει τα παντελόνια του και να την περάσει πεζός. Ωστόσο, όλος ο κόσμος πηγαينوέρχεται από την Αγία Μαύρα στη Λευκάδα περπατώντας πάνω στο **υδραγωγείο**, το οποίο αποτελείται από **τριακόσιες εξήντα έξι (366) χαμηλές καμάρες** που μοιάζουν με γέφυρες. Σε αυτό το νησί οι κήποι και τα περιβόλια είναι αμέτρητα· εκεί βρίσκονται τα κτήματα όλων των προκρίτων της Αγίας Μαύρας, καθώς η γη είναι εξαιρετικά εύφορη.

Το Βαρώσι της Λευκάδας (Αμαξική): Αποτελείται από **επτακόσια σπίτια** με κεραμίδια, όλα κατοικίες Ρωμιών (χριστιανών). Υπάρχουν διάσπαρτα καταστήματα και είκοσι εκκλησίες. Είναι ένας τόπος γεμάτος τοποθεσίες για αναψυχή και περίπατο. Στο νησί υπάρχουν συνολικά είκοσι ανθηρά χριστιανικά χωριά, τα οποία υπάγονται στη δικαιοδοσία του Καπετάν Πασά και αποτελούν περιφέρεια (νάχιγε) του καζά της Αγίας Μαύρας.

Το Λιμάνι και το Υδραγωγείο

Στη νοτιοανατολική πλευρά της Λευκάδας υπάρχει ένα φυσικό λιμάνι που το ονομάζουν **Πόρτο Φίγκο** (Portofigo). Στη γλώσσα των Ρωμιών σημαίνει «Λιμάνι των Σύκων» και πράγματι, οι συκιές έχουν κατακλύσει τον τόπο.

Ανάμεσα στα δέντρα αναβλύζει μια πηγή με πεντακάθαρο νερό που τρέχει χειμώνα-καλοκαίρι. Από αυτό το σημείο ξεκινά το υδραγωγείο, το οποίο μεταφέρει το νερό στην πόλη της Αγίας Μαύρας μέσα από τη ρηχή θάλασσα, στηριζόμενο σε στιβαρές πέτρινες καμάρες. Το νερό έρχεται από μια απόσταση τεσσάρων ωρών. Είναι ένα αξιοθαύμαστο έργο και σπουδαίο αξιοθέατο. Λένε πως έμεινε από την εποχή των απίστων, αλλά στην πραγματικότητα κτίστηκε με τα χρήματα του **Σουλτάνου Τζιχανγκίρ** (αδελφού του Σελήμ Β' του Βελή). αξίζει κανείς να το δει.

Οι Γέφυρες και ο Πορθμός

Ανάμεσα στη Λευκάδα και το κάστρο, μέσα στα ρηχά νερά που ονομάζουν **Πέλαμα** [Πέραμα] (Pelama), υπάρχουν τρία περάσματα (κανάλια) που διασχίζονται με ξύλινες γέφυρες. Το κυριότερο και μεγαλύτερο πέρασμα βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη γέφυρα του κάστρου. Εκεί υπάρχει μια **ξύλινη κρεμαστή γέφυρα με τροχαλίες**. Όταν πρόκειται να περάσουν πλοία, τραβούν τη γέφυρα ψηλά με τις τροχαλίες· αφού περάσουν οι γαλέρες, οι φρεγάτες και τα καΐκια, κατεβάζουν πάλι τη γέφυρα με σχοινιά στη θέση της. Μετά το πέρασμα από τη γέφυρα, τα πλοία πρέπει να προχωρούν προσεκτικά μέσα στα ρηχά νερά της λιμνοθάλασσας, ελέγχοντας τον βυθό με κοντάρια.

Στη βόρεια πλευρά του κάστρου υπάρχει ένα ακόμη φυσικό λιμάνι που το ονομάζουν **Δημάτα** (Dimata), όπου μπορούν να προσεγγίσουν μεγάλα πλοία. Από αυτό το λιμάνι, το κάστρο της **Πρέβεζας** απέχει εννέα μίλια προς τον Βορρά.

Η Αναχώρηση για την Πρέβεζα

Αφού αποχαιρέτησα όλους τους πολεμιστές (γαζήδες), εκείνοι επιβιβάστηκαν στις φρεγάτες τους και αναχώρησαν για να βοηθήσουν στη φύλαξη της Μάνης, σύμφωνα με το σουλτανικό διάταγμα. Ο φρούραρχος (ντιζντάρης) του κάστρου ετοίμασε για μένα μια πλήρως εξοπλισμένη φρεγάτα. Επιβιβαστήκαμε μαζί με τα άλογα και τους υπηρέτες μας και, λέγοντας «εμπιστευόμαστε τον Θεό», ξεκινήσαμε με ευνοϊκό άνεμο. Διασχίσαμε τα εννέα μίλια σε μια στιγμή.

Περιγραφή του Σθφεναρού Προμαχώνα, δηλαδή του Τόπου Ασφαλείας, του Κάστρου της Πρέβεζας

Το όνομά της σημαίνει (...). Είναι κτίσμα του **Σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς** από το έτος 960 [1552/1553 μ.Χ.]. Βρίσκεται στα εδάφη του Εγυαλιτίου της Ρούμελης και αποτελεί προσωπική πρόσοδο (hâss) του **Μπέη των Ιωαννίνων**, ο οποίος την διοικεί μέσω ενός βοεβόδα (σουμπασή). Είναι δικαστική περιφέρεια (καζάς) 150 άσπρα (akçe) με (...) χωριά στα περίχωρά της. Δεν υπάρχει κεχαγιάς των σπαχήδων ή σεργάρης, αλλά υπάρχει φρούραρχος (ντιζντάρης), διακόσιοι πενήντα στρατιώτες φρουράς, επτά αγάδες του κάστρου και ο **Καπετάνιος της Πρέβεζας**. Ο τελευταίος περιπολεί στη θάλασσα με τρεις φρεγάτες αναζητώντας λεία. Όλοι οι στρατιώτες (λεβέντες) φορούν αλγερινές ενδυμασίες.

Το Κάστρο: Βρίσκεται πάνω σε ένα αμμώδες ακρωτήριο στην είσοδο του κόλπου της Άρτας (Αμβρακικός). Έχει **κυκλικό σχήμα** με επτά προμαχώνες, είναι κτισμένο με πέτρα και η περίμετρος του είναι ακριβώς χίλια εκατό βήματα. Στο εσωτερικό του υπάρχουν **εκατό σπίτια**, μονώροφα και διώροφα, με κεραμίδια, αλλά χωρίς κήπους και πολύ στενάχωρα. Οι δρόμοι του είναι σκοτεινοί και στενοί. Υπάρχει ένα τζαμί, το οποίο ανήκει στον Σουλτάνο Σουλεϊμάν.

Η Πύλη: Υπάρχει μία πύλη που κοιτάζει προς τα ανατολικά. Πάνω από το ανώφλι της πύλης υπάρχει η εξής επιγραφή:

«Αυτό το κάστρο κτίστηκε την εποχή του κράτους του Σουλτάνου Σουλεϊμάν, γιου του Σουλτάνου Σελήμ Χαν —ας διαιωπίσει ο Θεός τη βασιλεία του και ας παντοτινήσει την κυριαρχία του— το έτος 960 από την Εγίρα του Προφήτη».

Στην είσοδο της πύλης, στη δεξιά πλευρά, υπάρχει μια πέτρινη ανάγλυφη απεικόνιση κεφαλής βοδιού και προβάτου, που μοιάζουν σαν ζωντανές. Η είσοδος στο κάστρο γίνεται μέσω δύο ξύλινων γεφυρών πάνω από την τάφρο. Μέσα στο κάστρο υπάρχουν αποθήκες πυρομαχικών, σιτοβολώνες, υδραγωγεία, σαράντα κανόνια διαφόρων μεγεθών και ένας πύργος για τη μουσική μπάντα (mehterhâne) με έναν εξαιρετικό αρχιμουσικό.

Περιγραφή του Προαστίου (Βαρώσι) της Πρέβεζας

Στη βόρεια πλευρά του κάστρου υπάρχει το προάστιο με **τριακόσια αρχοντικά**, μονώροφα και διώροφα, με κήπους και περιβόλια. Διαθέτει ένα τζαμί, τρία συνοικιακά μετζίτ, έναν μεντρεσέ, ένα σχολείο, έναν τεκέ και ένα λουτρό (το οποίο ήταν εκτός λειτουργίας). Υπάρχει επίσης ένα χάνι, **εκατό καταστήματα** και αμέτρητοι κήποι.

Όλοι οι κάτοικοι φορούν αλγερινές ενδυμασίες, καθώς είναι όλοι πληρώματα φρεγατών. Έχουν σπείρει τον τρόπο στις ακτές της Απουλίας (Pulya), της Καλαβρίας (Kalavra) και του Τάραντα (Tementis) στον κόλπο της Βενετίας (Ιόνιο/Αδριατική). Αν και μιλούν **Ρωμαίικα (Ελληνικά)**, είναι εξαιρετικά γενναίοι και ικανοί πολεμιστές.

Μάλιστα, αναφέρεται από ανθρώπους που γνωρίζουν, ότι το έτος 979 [1571 μ.Χ.], κατά τη «χρονιά της συντριβής» (Ναυμαχία της Ναυπάκτου), τα πλοία μας που διέφυγαν από τη ναυμαχία πολεμώντας, κατέφυγαν στο λιμάνι της Πρέβεζας. Τότε, οι στρατιώτες της Πρέβεζας έδωσαν θάρρος στους ηττημένους πολεμιστές, επιτέθηκαν με τις φρεγάτες τους στα πλοία των απίστων, κυρίευσαν πενήντα από αυτά και αιχμαλώτισαν όσους εχθρούς είχαν βγει στη στεριά. Τόσο ανδρείοι είναι οι νέοι της Πρέβεζας, που μέχρι σήμερα έχουν τις φρεγάτες τους πάντα σε ετοιμότητα στο λιμάνι.

Το Λιμάνι και το Μικρό Κάστρο

Το λιμάνι βρίσκεται μισή ώρα βόρεια του κάστρου. Είναι ένα μικρό λιμάνι, προστατευμένο από τους οκτώ ανέμους, που χωράει διακόσια πλοία. Βρίσκεται στο εσωτερικό του κόλπου της Πρέβεζας, εκεί που η θάλασσα σχηματίζει μια «εσοχή σαν αυτί». Στις δύο πλευρές του λιμανιού υπάρχουν κήποι και περιβόλια. Στο τέρμα αυτού του λιμανιού βρίσκεται:

Το Κάστρο της Μικρής Πρέβεζας: Είναι ερειπωμένο και δεν κατοικείται από κανέναν. Ωστόσο, κάτω από αυτό το ερειπωμένο κάστρο (σημ: πιθανώς το Κάστρο του Παντοκράτορα), όλα τα πλοία της Πρέβεζας αγκυροβολούν με ασφάλεια, προστατευμένα από όλους τους ανέμους.

Από εκεί προχωρήσαμε βόρεια για μία ώρα, περάσαμε έναν λόφο και φτάσαμε σε έναν μεγάλο όρμο του κόλπου της Πρέβεζας. Συνεχίσαμε για άλλη μια ώρα παραθαλάσσια, περνώντας από νταλιάνια.

Περί του Επαίνου του Αρχαίου και Μεγάλου Κάστρου της Πρέβεζας

Αδελφοί μου, τέτοιο μεγαλειώδες κάστρο δεν έχει ξανακτιστεί σε τούτο τον κόσμο. Αν και τώρα είναι ερειπωμένο, στο εσωτερικό του υπάρχουν μεγάλα και ακμάζοντα τσιφλίκια.

Παρόμοιο κάστρο πάνω στη γη ίσως να είναι μόνο το κάστρο της **Κωνσταντινούπολης** ή τα ερείπια της πόλης του Ιράκ-ι Νταντιάν. Ίσως μάλιστα να είναι μεγαλύτερο από την Κωνσταντινούπολη, την Αντιόχεια και το κάστρο της Καβάλας. Εν ολίγοις, η περίμετρός του δεν μπορεί να γυριστεί ούτε σε δύο ημέρες.

Σε αυτή τη μεγάλη πόλη είχαν φέρει «νερό της ζωής» από απόσταση δύο ημερών πορείας, μέσω χιλιάδων **τοξωτών υδραγωγείων (καμάρες)**. Καθώς περιηγείται κανείς σε αυτόν τον ερειπωμένο τόπο, μένει έκθαμβος από το θέαμα και βάζει το δάχτυλο στο στόμα από απορία.

Η αιτία της καταστροφής του ήταν η εξής: Στα παλιά χρόνια, ο γιος του βασιλιά της Κρήτης (Ikrît), ο μιαρός ειδωλόατρης βασιλιάς **Μαρτίνος**, ήρθε με χίλια πλοία εναντίον του βασιλιά του Κάρλελι (Αιτωλοακαρνανίας). Αυτή η πόλη ήταν τότε η έδρα του βασιλιά του Κάρλελι, που ονομαζόταν **Μαρκαντώνιος** (Markonton). Ο ειδωλόατρης Μαρτίνος της Κρήτης σκότωσε τον Μαρκαντώνιο και μέσα σε επτά μήνες μετέτρεψε αυτή τη μεγαλειώδη Πρέβεζα σε ερείπια και στάχτη, αιχμαλωτίζοντας χιλιάδες χριστιανούς Ρωμιούς και γκρεμίζοντας τα σπίτια τους. Έτσι παραμένει μέχρι σήμερα.

Αν καταγράφαμε όλα τα **μαγικά αγάλματα** (heyâkil-i mutalsamât) που προκαλούν δέος, τις θολωτές στοές, τις χιλιάδες τρούλους και τις χιλιάδες πανύψηλες κολώνες από πολύχρωμο πορφυρίτη (somâkî) που υπάρχουν εκεί, το βιβλίο μας θα μετατρεπόταν σε έναν «κατάλογο ερειπίων».

Από εκεί συνεχίσαμε προς τα ανατολικά για μισή ώρα, και αφού περιπλεύσαμε για άλλη μια ώρα τη θάλασσα της Πρέβεζας θαυμάζοντας τα νταλιάνια (ιχθυοτροφεία), προχωρήσαμε.

Μια Θαυμαστή Ιστορία: Η Σοφία του Θεού και η Περιπέτεια

Καθώς προχωρούσαμε ήσυχα πάνω στην άμμο στην άκρη της θάλασσας, είδαμε μπροστά μας τα ίχνη ενός αλόγου που είχε μόλις περάσει. Όσο όμως προχωρούσαμε, τα ίχνη μεγάλωναν, φτάνοντας τελικά να έχουν πλάτος τρεις σπιθαμές. Είπα στους υπηρέτες μου:

— «Βρε παιδιά, είδατε αυτά τα ίχνη;»

Ο Φερχάντ και ο Χοσρόφ κοίταξαν προς τα αριστερά του δρόμου και είπαν:

— «Μα τον Θεό, σουλτάνε μου, είναι τρομακτικά μεγάλα ανθρώπινα ίχνη».

— «Βρε παιδιά, κοιτάξτε δεξιά, αυτά είναι ίχνη αλόγου», τους είπα.

Τότε είδαν ότι δίπλα στα ίχνη του αλόγου, στα αριστερά, υπήρχαν τα ίχνη ενός πεζού που βάδιζε πλάι στον καβαλάρη.

Κατέβηκα από το άλογο και μέτρησα το ανθρώπινο ίχνος με την παλάμη μου. Ορκίζομαι στην Κάαμπα, το ίχνος ήταν **τέσσερις σπιθαμές** μακρύ και το χώμα ήταν ακόμα ζεστό. Χάσαμε το λογικό μας. Αναρωτηθήκαμε τι σημάδι ήταν αυτό, αλλά δεν είχαμε επιλογή: ο δρόμος μας ήταν αυτός και δεν μπορούσαμε να γυρίσουμε πίσω. Προχωρήσαμε για τρεις ώρες μέσα σε βουνά και δάση, διαβάζοντας προσευχές (Ayat al-Kursi) για προστασία. Στον δρόμο βλέπαμε κλαδιά δέντρων, πάχους όσο η μέση ενός ανθρώπου, κομμένα σαν με ξυράφι και πεσμένα χάμω.

Η Συνάντηση με τους Ληστές

Καθώς μπαίναμε σε ένα πυκνό δάσος, ξαφνικά δέκα πάνοπλοι ληστές (χαϊδούτηδες) μας είδαν και, αντί να μας επιτεθούν, πέταξαν τα όπλα τους, άρχισαν να κλαίνε και έπεσαν στα πόδια των αλόγων μας φωνάζοντας «Έλεος!». Τους ρώτησα με αυστηρότητα τι τους συμβαίνει. Εκείνοι απάντησαν:

— «Είμαστε μια ομάδα ταξιδιωτών (σημ: φέματα, ήταν ληστές). Σας παρακαλούμε, δείξτε έλεος! Οι δύο σύντροφοί σας που προηγούνται, ένας γίγαντας καβαλάρης και ένας πεζός, είναι τόσο ψηλοί που τα κεφάλια τους φτάνουν στις κορυφές των δέντρων. Ο πεζός κρατά ένα ρόπαλο και ο καβαλάρης ένα σπαθί, και κόβουν τα δέντρα καθώς περνούν. Μόλις τους είδαμε, χάσαμε το λογικό μας. Ο πεζός χτύπησε τον αρχηγό μας με το ρόπαλο και τον έκανε λιώμα. Ορίστε το πτώμα του!»

Πραγματικά, το σώμα του ληστή είχε γίνει μια μάζα από σάρκες και το κάπα του είχε γίνει κουρέλια. Τρομοκρατηθήκαμε, αλλά καταλάβαμε ότι αυτοί ήταν ληστές και ο νεκρός ήταν ο αρχηγός τους. Πήραμε τα όπλα τους και τους είπαμε:

— «Αυτοί είναι οι σύντροφοί μας που προπορεύονται. Μην τολμήσετε να ξαναβγείτε στον δρόμο για ληστεία, μετανοήστε!»

Ο Θεός ξέρει ότι κόντεψα να ξεψυχήσω από τον φόβο μου, αλλά βρήκα το θάρρος να τους μιλήσω έτσι.

Η Θεϊκή Προστασία

Συνεχίσαμε τον δρόμο μας και τα ίχνη άρχισαν σιγά-σιγά να μικραίνουν, μέχρι που χάθηκαν κοντά στο τσιφλίκι του **Καπλάν Πασά** (γιου του Αρσλάν Πασά των Ιωαννίνων). Ποτέ δεν είδαμε τα πρόσωπά τους.

Συλλογίστηκα τότε ότι, επειδή πάντα όταν ιππεύω απαγγέλλω το Ιερό Κοράνι, ο Παντοδύναμος Θεός έστειλε αυτούς τους «προστάτες» μπροστά μας. Αν δεν υπήρχαν αυτοί, θα είχαμε πέσει στα χέρια των ληστών και ίσως κάποιοι από εμάς να είχαμε χάσει τη ζωή μας. Όλα έγιναν με τη χάρη του Κυρίου μου.

Δερβίσης Μεχμέτ Ζιλλί

Ο **Δερβίσης Μεχμέτ Ζιλλί** (25 Μαρτίου 1611 – 1682), ευρέως γνωστός ως **Εβλιγιά Τσελεμπί** (οθωμανικά τουρκικά: اوليا چلبی, κ. γρ. Evliya Çelebi) υπήρξε Οθωμανός Τούρκος περιηγητής και χρονικογράφος. Κατά τη διάρκεια της πολιτιστικής ακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας πραγματοποίησε εκτεταμένα ταξίδια τόσο εντός των οθωμανικών εδαφών όσο και σε γειτονικές περιοχές. Για χρονικό διάστημα που υπερέβη τα σαράντα έτη κατέγραψε συστηματικά τις εμπειρίες, τις παρατηρήσεις και τις εντυπώσεις του στο μνημειώδες έργο του Seyahatnâme («Βιβλίο των Ταξιδιών»). Ο όρος «Τσελεμπί» αποτελεί τιμητικό τίτλο της οθωμανικής κοινωνίας και αποδίδεται με τη σημασία του «ευγενούς» ή «ευσεβούς ανθρώπου».

Βιογραφία

Εικάζεται πως το όνομα Εβλιγιά είναι ψευδώνυμο που υιοθέτησε προς τιμή του δασκάλου του Εβλιγιά Μεχμέτ Εφέντη, του οποίου υπήρξε «πνευματικό τέκνο», αν και στο έργο του ο ίδιος δεν κάνει καμία σχετική αναφορά. Γεννήθηκε το 1611 στη συνοικία Ουνκαπάν της Κωνσταντινούπολης. Όσα παραδίδει ο ίδιος σχετικά με την καταγωγή του πατέρα του είναι αντιφατικά και σε ορισμένες περιπτώσεις απίθανα. Θεωρείται πιθανό πως η οικογένεια του πατέρα του καταγόταν από την Κιουτάχεια και εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη μετά την κατάκτησή της από τους Οθωμανούς. Ο πατέρας του ήταν χειροτέχνης κοσμημάτων στην Αυλή του Σουλτάνου. Η μητέρα του καταγόταν από τον Καύκασο και κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπί ήταν συγγενής του Μελέκ Αχμέντ Πασά χωρίς να είναι σαφές το είδος της συγγενείας του,

πιθανώς αδελφός της. Ο ίδιος παραδίδει ακόμα πως είχε έναν αδελφό και μία αδελφή. Για επτά χρόνια ήταν μαθητής στο μεντρεσέ του Χαμίτ Εφέντη στην Κωνσταντινούπολη και εκπαιδεύτηκε ακόμα ως αφηγητής του Κορανίου. Το 1636 διακρίθηκε με μία αφήγησή του κατά τη διάρκεια του «Λεϊλάτ αλ καντρ» («Νύχτα του Πεπρωμένου») και παρουσιάστηκε από τον σιλαχτζάρ Μεχμέτ Αχμέτ Αγά ενώπιον του σουλτάνου, ο οποίος έδωσε εντολή να γίνει δεκτός στο παλάτι. Εκεί εκπαιδεύτηκε στην καλλιγραφία, στη μουσική και στην αραβική γραμματική.

Seyahatnâme - «Βιβλίο των ταξιδιών»

Αφού περιηγήθηκε στην Κωνσταντινούπολη και έγραψε λεπτομερώς για κτίρια, αγορές, ήθη, έθιμα και πολιτισμό, από το 1640 μέχρι το 1676 ξεκίνησε τις περιηγήσεις του εκτός της Πόλης. Οι γραπτές του εντυπώσεις συγκεντρώθηκαν σε ένα δεκάτομο έργο, το «Seyahatnâme» (Σεγιαχατναμέ - «Βιβλίο των ταξιδιών») ή σύμφωνα με το χειρόγραφο της Βιέννης Tarikh-i Seyyah («Χρονικό του περιηγητή»). Εκεί περιλαμβάνονται εντυπώσεις από ταξίδια του στον ελλαδικό χώρο, τη Βαλκανική, την Αυστρία, τη Βόρειο Αφρική, την Ανατολία, την Περσία και το Κάιρο. Χρησιμοποιεί την καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής.

Απόσπασμα μεταφρασμένο όσο το δυνατόν
από το Βιβλίο του Εβλιγιά Τσελεμπί
" «Seyahatnâme» (Σεγιαχατναμέ - «Βιβλίο των ταξιδιών») vol 8 "
το οποίο διαμορφώθηκε σε ψηφιακή μορφή από αντίτυπο
για τις ανάγκες της ιστοσελίδας
www.pentalofo.gr